

สรุปบทเรียน
กระบวนการทำงานป้องกันโรคเอดส์
ในกลุ่มเด็กและเยาวชนเร่ร่อน

มูลนิธิอาสาพัฒนาเด็ก - จังหวัดเชียงใหม่

สนับสนุนโดย
องค์การยูนิเซฟประจำประเทศไทย
UNICEF Thailand Country Office

มกราคม 2554

ที่มา : <http://www.vgcd.org>

ส่วนที่ 1

เป้าหมายการทำงานกับเด็กเร่ร่อนเยาวยุวชนและเด็กเยาวยุวชนที่เข้าถึงยาก

เป้าหมายหลักในการทำงานของมูลนิธิอาสาพัฒนาเด็กคือการพัฒนาคุณภาพชีวิตของเด็กและเยาวยุวชนด้อยโอกาส ซึ่งในกระบวนการทำงานเน้นกลุ่มเด็กและเยาวยุวชนเร่ร่อน (เด็กและเยาวยุวชนที่ใช้ชีวิตและทำงานหาเลี้ยงชีพบนท้องถนน) และเด็กและเยาวยุวชนชาติพันธุ์ รวมถึงเด็กและเยาวยุวชนไร้สัญชาติในเขตเมืองเชียงใหม่

มูลนิธิ เข้าถึงเด็กและเยาวยุวชนด้อยโอกาสประมาณ 120 - 150 คน ต่อปี (เฉพาะกลุ่มเป้าหมายใหม่ที่เข้าถึงได้ในแต่ละปี) โดยเฉลี่ยแล้วสามารถเข้าถึง ให้ความช่วยเหลือทั้งเด็กและเยาวยุวชนกลุ่มเป้าหมายกลุ่มใหม่ และเด็กและเยาวยุวชนกลุ่มเป้าหมายเดิมเฉลี่ยปีละประมาณ 350 - 400 คนต่อปี โดยมีกิจกรรม บริการและความช่วยเหลือให้ทั้งกับตัวเด็กและเยาวยุวชนกลุ่มเป้าหมายและครอบครัวของเด็กและเยาวยุวชนดังนี้

1. งานภาคสนามในพื้นที่เป้าหมาย เช่น ย่านหลังไนท์บาร์ชา ถนนลอยเคราะห์ ประตูท่าแพ ในเรื่องสิทธิเด็ก การลดการตั้งครรภ์ไม่พร้อมในวัยรุ่นและการวางแผนครอบครัว การป้องกันโรคเอดส์และโรคติดต่อทางเพศสัมพันธ์ การกระจายถุงยางอนามัย การช่วยเหลือและปกป้องเด็กจากการกระทำรุนแรงและการถูกล่วงละเมิดทางเพศ การให้ความช่วยเหลือในกรณีฉุกเฉิน รวมถึงการส่งต่อเด็กเยาวยุวชนกลุ่มเป้าหมายและครอบครัวไปยังบริการอื่นๆ ที่ต้องการ เป็นต้น
2. ศูนย์บริการเยาวยุวชนที่มีลักษณะการบริการที่เป็นมิตรตอบสนองต่อความต้องการของกลุ่มเป้าหมาย เช่น ให้บริการด้านการให้คำปรึกษาเบื้องต้นทั้งเรื่องการวางแผนชีวิต สภาพปัญหาที่เผชิญ การศึกษา อาชีพ การจัดกิจกรรมกลุ่มย่อยเรื่องสิทธิเด็ก เพศศึกษาและการวางแผนครอบครัว การป้องกันโรคเอดส์และโรคติดต่อทางเพศสัมพันธ์ รวมถึงการจัดที่พักชั่วคราวให้กับเด็กและเยาวยุวชนตามสถานการณ์
3. งานรณรงค์ป้องกันโรคติดต่อทางเพศสัมพันธ์และโรคเอดส์
4. งานรณรงค์เรื่องลดการตั้งครรภ์ไม่พร้อมในวัยรุ่นและการวางแผนครอบครัว
5. งานรณรงค์เรื่องสิทธิเด็ก การปกป้องเด็กจากการกระทำรุนแรงและการถูกล่วงละเมิดทางเพศ
6. การพัฒนาเครือข่ายการดูแลและช่วยเหลือด้านสุขภาพ สังคม การศึกษา รวมถึงการปกป้องและคุ้มครองเด็ก รวมถึงการทำงานร่วมกับเครือข่ายการทำงานที่มีอยู่ในพื้นที่ เพื่อการส่งเด็กและเยาวยุวชนให้เข้าถึงบริการที่เหมาะสม
7. การอ่านออกเขียนได้พื้นฐาน และการส่งต่อเข้าสู่การศึกษาภาคบังคับ พร้อมการให้ทุนสนับสนุนการศึกษา รวมถึงโครงการศิลปะที่เน้นการฝึกให้เด็กมีสมาธิต่อการทำกิจกรรม

ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งสำหรับการเสริมการพัฒนาความภาคภูมิใจในตนเองของเด็กและเยาวชนกลุ่มเป้าหมาย

8. การส่งเสริมการประกอบอาชีพของเยาวชน โดยการให้ทุนประกอบอาชีพ การผลิตสินค้าเพื่อจำหน่ายที่ร้าน ด. เด็ก ของมูลนิธิฯ ซึ่งรวมถึงการให้ครอบครัวและตัวเด็กและเยาวชนเองได้เข้าร่วมการผลิตสินค้าเป็นรายได้สำหรับครอบครัวและตนเอง
9. การส่งเสริมและสนับสนุนให้เด็กและเยาวชนได้รับใบสถานะบุคคล สัญชาติ แล้วแต่กรณี รวมถึงการช่วยเหลือในการรวบรวมหลักฐานส่วนบุคคล รวมถึงการติดตามเยี่ยมบ้าน และส่งเสริม/สนับสนุนให้เด็กกลับคืนสู่ครอบครัว
10. บ้านพักเด็กและเยาวชน ภายใต้มูลนิธิฯ ซึ่งเปรียบเสมือน Last Resort สำหรับเด็กและเยาวชนเป็นรายกรณี เช่นเด็กอยู่ในภาวะเสี่ยงต่อการถูกล่วงหรือแสวงหาประโยชน์และครอบครัวไม่สามารถคุ้มครองหรือดูแลได้ พ่อหรือแม่ใช้ยาเสพติด ไม่สามารถติดตามครอบครัวได้ เป็นต้น

กิจกรรม บริการและความช่วยเหลือดังกล่าวของมูลนิธิฯ ไม่ได้เป็นกิจกรรมเชิงเดี่ยว (กิจกรรมแต่ละกิจกรรมแยกส่วนกัน) แต่แท้จริงแล้วการทำงานแต่ละกิจกรรมมีลักษณะเป็นเสมือนเครือข่ายที่เชื่อมเพื่อส่งผลต่อการพัฒนาเด็กและเยาวชนกลุ่มเป้าหมาย

งานรณรงค์ป้องกันโรคติดต่อทางเพศสัมพันธ์และโรคเอดส์ก็เช่นกันที่เป็นส่วนหนึ่งในกิจกรรมของมูลนิธิฯ เด็กและเยาวชนบางคนจะเข้าถึงเป็นครั้งแรกเนื่องจากงานโครงการฯ นี้ แต่ได้รับความช่วยเหลือและสนับสนุนต่อเนื่องจากกิจกรรมอื่นๆ ขณะที่เด็กและเยาวชนบางคนซึ่งเข้าถึงโดยโครงการอื่นๆ เช่นสิทธิเด็ก ก็ได้เข้าร่วมกิจกรรมในโครงการป้องกันโรคติดต่อทางเพศสัมพันธ์และโรคเอดส์เพื่อการเรียนรู้ในการลดพฤติกรรมเสี่ยงของตน ส่วนเด็กและเยาวชนบางคนถูกเข้าถึงโดยงานภาคสนามของเจ้าหน้าที่และแกนนำและต่อมาได้เข้าร่วมกิจกรรมที่หลากหลายของมูลนิธิฯ เช่นโครงการการลดการตั้งครรภ์ไม่พร้อมในวัยรุ่นและการวางแผนครอบครัว และต่อเนื่องมายังโครงการป้องกันโรคติดต่อทางเพศสัมพันธ์และโรคเอดส์

เอกสารฉบับนี้จะเน้นรวบรวมประสบการณ์การทำงานกับเด็กและเยาวชนกลุ่มเป้าหมายในโครงการพัฒนาศักยภาพกลุ่มเด็กเยาวชนเร่ร่อนและเข้าถึงยากเพื่อป้องกันโรคเอดส์ได้รับการสนับสนุนจากองค์การเพื่อเด็กแห่งสหประชาชาติ (UNICEF) สำนักงานประเทศไทย ที่ดำเนินการระหว่างตุลาคม 2551 จนถึง กันยายน 2553 โดยระยะเวลาที่ดำเนินการรวบรวมประสบการณ์อยู่ระหว่างมิถุนายน 2553 ถึง กรกฎาคม 2553

ส่วนที่ 2

โครงการพัฒนาศักยภาพกลุ่มเด็กเยาวชนเร่ร่อนและเข้าถึงยากเพื่อป้องกันโรคเอดส์

โครงการพัฒนาศักยภาพกลุ่มเด็กเยาวชนเร่ร่อนและเข้าถึงยากเพื่อป้องกันโรคเอดส์เป็นโครงการที่ได้รับการสนับสนุนจากองค์การเพื่อเด็กแห่งสหประชาชาติ (UNICEF) สำนักงานประเทศไทย ให้ดำเนินการระหว่างตุลาคม 2551 ถึงกันยายน 2553 และมีวัตถุประสงค์หลักของโครงการคือ

1. เพื่อพัฒนารูปแบบกระบวนการเรียนรู้ทักษะชีวิตเพื่อป้องกันโรคเอดส์สำหรับเด็กเยาวชนเร่ร่อนและกลุ่มเข้าถึงยาก
2. เพื่อพัฒนารูปแบบการให้บริการที่เป็นมิตรในศูนย์ให้บริการ รวมถึงพัฒนาระบบการส่งต่อเพื่อให้เข้าถึงบริการด้านสุขภาพ สำหรับเด็กเยาวชนเร่ร่อนและกลุ่มเข้าถึงยาก

โดยภายใต้แต่ละวัตถุประสงค์ มีกิจกรรมหลักดังนี้

วัตถุประสงค์ 1: เพื่อพัฒนารูปแบบกระบวนการเรียนรู้ทักษะชีวิตเพื่อป้องกันโรคเอดส์สำหรับเด็กเยาวชนเร่ร่อนและกลุ่มเข้าถึงยาก

กิจกรรมหลักประกอบด้วย

- 1.1. การพัฒนาคู่มือทักษะชีวิตเพื่อป้องกันโรคเอดส์สำหรับเด็กเยาวชนเร่ร่อนและกลุ่มที่เข้าถึงยาก ซึ่งภายใต้กิจกรรมนี้ประกอบด้วยการรวบรวมข้อมูลสถานการณ์ปัญหาเรื่องเพศและเอดส์จากเยาวชนกลุ่มเป้าหมาย การพัฒนาคู่มือ การทดลองใช้คู่มือกับเยาวชนกลุ่มเป้าหมาย รวมถึงการปรับกิจกรรมในคู่มือตามผลที่ได้จากการทดลองใช้ ซึ่งจากร่างคู่มือฉบับที่ 1 ได้มีการนำมาใช้จริงหลังจากการพัฒนาในการดำเนินงานในปีแรก และได้มีการปรับคู่มืออีกครั้งในปีที่ 2 ตามผลที่ได้จากการติดตามประเมินผลเบื้องต้นในปีแรก รวมถึงการปรับครั้งที่ 3 จากผลที่ได้จากการจัดค่ายฯ กับเยาวชนกลุ่มเป้าหมายในปีที่ 2
- 1.2. ฝึกอบรมเจ้าหน้าที่และแกนนำเยาวชนให้มีสมรรถนะการนำกระบวนการและการเป็นพี่เลี้ยงสนับสนุนการทำกิจกรรมแก่เยาวชนในการจัดค่ายฝึกอบรมทักษะชีวิตกับเด็กและเยาวชนกลุ่มเป้าหมายและการจัดกิจกรรมอบรมกลุ่มย่อยในพื้นที่และในศูนย์บริการ โดยได้ดำเนินการจัดปีละ 2 ครั้งเน้นเจ้าหน้าที่และแกนนำเยาวชนกลุ่มเดิมและกลุ่มใหม่ โดยแกนนำเยาวชนกลุ่มใหม่เป็นกลุ่มที่คัดเลือกจากเยาวชนกลุ่มเป้าหมายที่ได้ร่วมกิจกรรมค่ายฯ ในปีแรกและการร่วมกิจกรรมในพื้นที่และที่จัดในศูนย์บริการ
- 1.3. จัดค่ายฯ ฝึกอบรมแก่เด็กและเยาวชนกลุ่มเป้าหมาย ปีละ 2 ครั้ง และจัดอบรมกลุ่มย่อยปีละมากกว่า 40 ครั้งในศูนย์บริการและพื้นที่เป้าหมาย
- 1.4. การติดตามและประเมินผลที่ได้จากการดำเนินกิจกรรมซึ่งแยกเป็น 3 ส่วนใหญ่ๆ คือ การติดตามผลที่ได้ การติดตามผลกระบวนการ และการประเมินผลการเปลี่ยนแปลงในเชิงพฤติกรรม

- 1.4.1. การติดตามผลที่ได้เน้นการเก็บข้อมูลจำนวนเด็กและเยาวชนกลุ่มเป้าหมายที่ได้รับบริการจากโครงการ การแจกถุงยางอนามัย การเข้าร่วมกิจกรรมทุกประเภทของโครงการ
- 1.4.2. การพัฒนาการติดตามผลกระบวนการ เน้นการรวบรวมข้อมูลเชิงคุณภาพของการดำเนินกิจกรรมและการจัดกิจกรรมกับเด็กและเยาวชนกลุ่มเป้าหมายเพื่อพัฒนากระบวนการดำเนินกิจกรรมรวมถึงการจัดการอบรม
- 1.4.3. การพัฒนาการประเมินผลการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรม ประกอบด้วยการพัฒนาแบบสอบถาม อบรมแกนนำเยาวชนให้สามารถสัมภาษณ์โดยใช้แบบสอบถาม การทดสอบแบบสอบถาม และการรวบรวมข้อมูลจริงเพื่อติดตามการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมโดยเฉพาะประเด็นการใช้ถุงยางอนามัยของเยาวชนกลุ่มเป้าหมาย
- 1.5. การจัดเวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้พร้อมเผยแพร่คู่มือที่ได้ดำเนินการกับหน่วยงานที่ทำงานกับเด็กเยาวชนเร่ร่อนและกลุ่มที่เข้าถึงยากโดยเน้นเจ้าหน้าที่ภาครัฐและเอกชนที่ทำงานโดยตรงกับเด็กและเยาวชนกลุ่มเป้าหมายอยู่แล้ว

วัตถุประสงค์ 2: เพื่อพัฒนารูปแบบการให้บริการที่เป็นมิตรในศูนย์ให้บริการ รวมถึงพัฒนาระบบการส่งต่อเพื่อให้เข้าถึงบริการด้านสุขภาพ สำหรับเด็กเยาวชนเร่ร่อนและกลุ่มเข้าถึงยาก
กิจกรรมหลักประกอบด้วย

- 2.1. งานภาคสนาม เป็นงานที่เจ้าหน้าที่และแกนนำเยาวชนที่ผ่านการฝึกอบรมเรื่องงานภาคสนาม ทำงานเชิงรุกตรงไปยังเด็กและเยาวชนกลุ่มเป้าหมายในพื้นที่เป้าหมายจุดต่าง ๆ ในเมืองเชียงใหม่ เช่นลานท่าแพ รวมถึงชุมชนต่าง ๆ ที่เด็กและเยาวชนกลุ่มเป้าหมายอาศัยอยู่ เวลาการลงพื้นที่จะขึ้นกับลักษณะการใช้ชีวิตของกลุ่มเป้าหมาย เช่น 13.00 น. – 17.00 น. หรือ 19.00 น. – 22.00 น. การทำงานเน้นการสร้างความสัมพันธ์และความไว้วางใจ การให้ข้อมูลเบื้องต้น การจัดกิจกรรมกลุ่มย่อยตามเนื้อหาในคู่มือที่ได้พัฒนาขึ้น การแจกถุงยางอนามัย การส่งต่อเด็กและเยาวชนไปยังบริการที่พวกเขาต้องการ เช่นการตรวจและรักษาโรคติดต่อทางเพศสัมพันธ์
- 2.2. ฝึกอบรมเจ้าหน้าที่และแกนนำเยาวชนให้มีทักษะการสื่อสารสำหรับการทำงานภาคสนาม โดยได้ดำเนินการจัดปีละ 2 ครั้งเน้นเจ้าหน้าที่และแกนนำเยาวชนกลุ่มเดิมและกลุ่มใหม่ โดยแกนนำเยาวชนกลุ่มใหม่เป็นกลุ่มที่คัดเลือกจากเยาวชนกลุ่มเป้าหมายที่ได้ร่วมกิจกรรมต่าง ๆ ภายใต้โครงการเช่นกัน นอกจากนั้นภายใต้โครงการยังได้มีการพัฒนาสื่อสำหรับแกนนำใช้พูดคุยในงานภาคสนามด้วยเช่นกัน
- 2.3. ศูนย์ให้บริการที่เป็นมิตรกับเยาวชน (Drop-In Center) งานศูนย์บริการของมูลนิธิฯ ที่เปิดขึ้นเป็นเพียงส่วนหนึ่งของเครือข่ายการบริการและการให้ความช่วยเหลือของมูลนิธิฯ ที่ดำเนินการร่วมกับหน่วยงานทั้งภาครัฐและองค์กรเอกชนในพื้นที่ ศูนย์บริการเป็นส่วน

หนึ่งของเครือข่ายบริการที่เชื่อมจากงานภาคสนาม เป็นจุดที่ให้บริการเบื้องต้น รวมถึงการให้คำปรึกษา และเป็นจุดส่งต่อไปยังบริการอื่นๆ ที่เยาวชนต้องการ นอกจากนั้นแกนนำเยาวชนได้รับการฝึกให้ทำหน้าที่ช่วยเจ้าหน้าที่ในการส่งต่อเด็กและเยาวชนกลุ่มเป้าหมายให้เข้าถึงบริการอื่นๆ ในเครือข่ายด้วย

ส่วนที่ 3

ทำความเข้าใจ : คำว่า “เด็กเร่ร่อน/เยาวชนเร่ร่อน”

ตลอดการทำงานในช่วงที่ผ่านมา มักมีคำถามจากคนทั่วไป เกี่ยวกับคำว่า “เด็กเร่ร่อน” อยู่เสมอ โดยพบว่าคนส่วนใหญ่มักจะมีทัศนคติต่อความเข้าใจว่า เด็กเร่ร่อน เป็นเด็กที่ไม่มีพ่อแม่ และมักมีคำถาม อยู่เสมอ เช่น “เด็กเร่ร่อน มีพ่อแม่ด้วยหรือ ?” ดังนั้น จึงขออภิปรายเพื่อสร้างความเข้าใจร่วมกัน เกี่ยวกับความหมายของเด็กเร่ร่อนในแนวทางการงานของโครงการนี้ เพื่อความเข้าใจที่ตรงกันกัน เกี่ยวกับความหมายและวิถีชีวิตของเด็ก/เยาวชนที่เร่ร่อนดังนี้

“เด็กเร่ร่อน” หรืออาจใช้คำว่า “เด็กข้างถนน” คือใคร ?

ภาษาอังกฤษใช้ตรงกับคำว่า “Street Children”

“เด็ก/เยาวชนเร่ร่อน” ตามคำนิยามของมูลนิธิอาสาพัฒนาเด็ก-เชียงใหม่ คือ :

- เด็ก/เยาวชนที่ออกจากบ้าน ด้วยปัญหาความสัมพันธ์ภายในครอบครัว และเมื่อออกมาใช้ชีวิต อยู่ข้างนอกบ้าน จึงทำให้เด็กไม่ได้พักอาศัยอยู่กับพ่อแม่ ไม่มีคนดูแล
- เด็ก/เยาวชนที่ใช้ชีวิตเที่ยวเตร่เร่ร่อนไปเรื่อย ๆ ไม่มีที่อยู่อาศัยเป็นหลักแหล่ง
- เด็ก/เยาวชนอาจพักอาศัยอยู่กับครอบครัว แต่จะเป็นการใช้ชีวิตเร่ร่อนทั้งครอบครัว เช่น ครอบครัวที่ตระเวนขอทาน เก็บขยะ ไม่มีที่พักอาศัยเป็นหลักแหล่ง
- เด็กที่พักอาศัยกับพ่อแม่ หรือญาติพี่น้อง แต่ได้ออกมาหาเงินตามท้องถนน เช่น ออกมาเร่ร่อน ขอทาน ขายดอกไม้ในช่วงเวลากลางวัน และพอตอนดึกจะกลับไปเข้าที่พัก ซึ่งส่วนใหญ่จะมี แหล่งที่พักอาศัยในชุมชนแออัดบริเวณในตัวเมือง

เด็ก หมายถึง : อายุ 0-18 ปี¹,

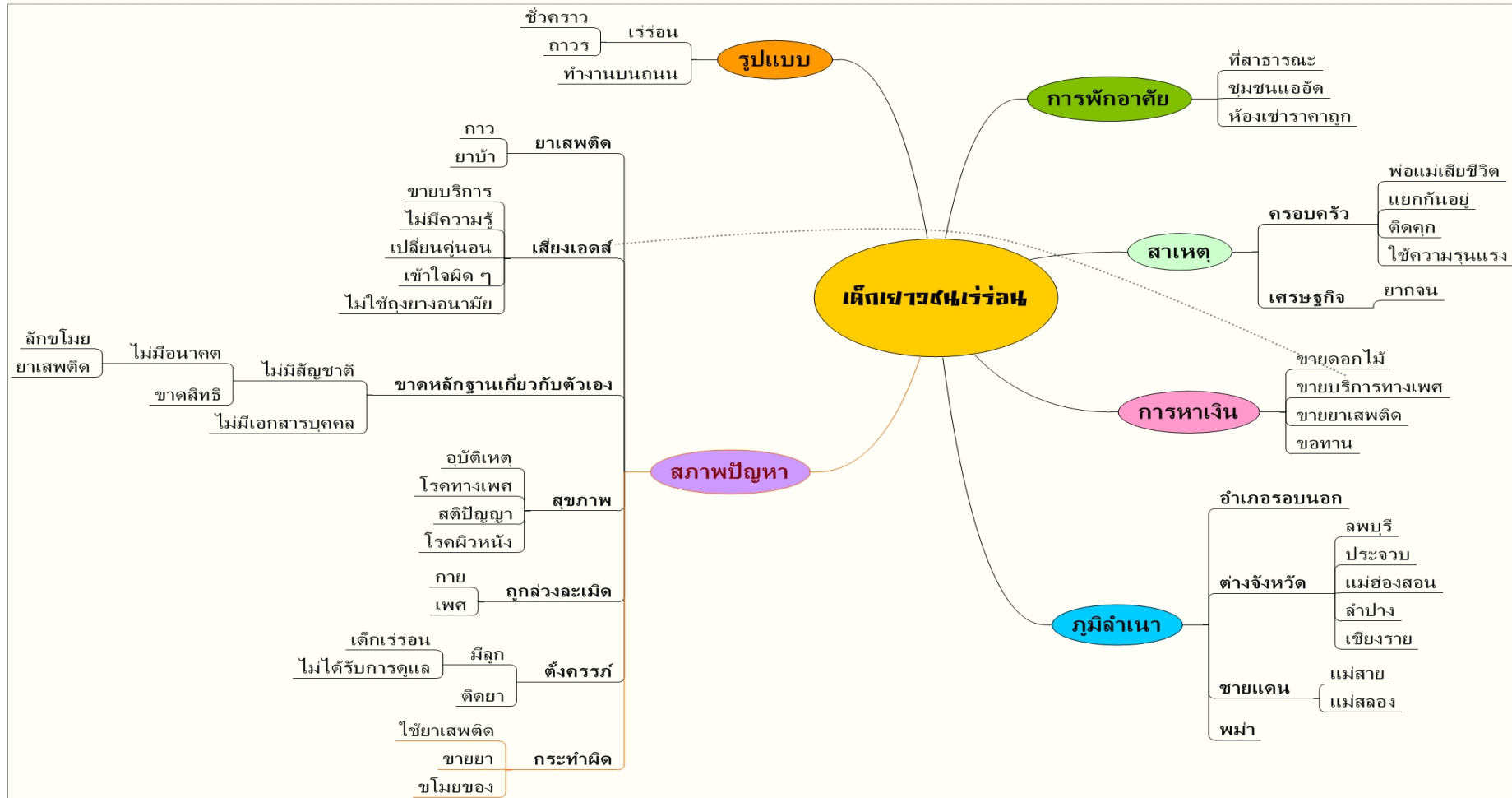
วัยรุ่น หมายถึง : อายุ 10-19 ปี และเยาวชน หมายถึง : อายุ 15-24 ปี²

สำหรับกลุ่มอายุของเด็กและเยาวชนเร่ร่อนที่มูลนิธิฯ ทำงานด้วยในโครงการป้องกันการติดเชื้อ เอชไอวีหมายถึงเด็กและเยาวชนตั้งแต่อายุ 12-24 ปี

¹ The United Nations Convention on the Rights of the Child

² World Health Organization (WHO), 1999. “WHO Technical Report Series 886: Programme for Adolescent Health and Development” Report of a WHO/UNFPA/UNICEF Study Group on Programming for Adolescent Health. WHO: Geneva, Switzerland.

แผนภาพที่ 1 วิเคราะห์สภาพปัญหาของเด็กและเยาวชน

3.1 วิเคราะห์สภาพปัญหาของเด็ก/เยาวชนเร่ร่อน

สภาพปัญหาเด็กและเยาวชนเร่ร่อนในปัจจุบันนี้ พบว่า มีความหลากหลายและซับซ้อนเพิ่มมากขึ้น ตามความเปลี่ยนแปลงของสภาพสังคมวัฒนธรรมที่เข้าสู่ยุคการพัฒนาในทุกด้าน โดยปัญหาของเด็กมีความเชื่อมโยงสัมพันธ์กัน ตั้งแต่เด็กออกจากบ้านมาด้วยปัญหาของครอบครัวที่ขาดความรัก ความอบอุ่น พ่อแม่แยกกันอยู่ บางรายเด็กถูกดูถูกลงโทษตีใช้ความรุนแรง บางรายถูกพ่อเลี้ยงล่วงละเมิดทางเพศ นอกจากนี้ยังมีเด็กที่อยู่ในภาวะครอบครัวที่ยากจน รายได้ไม่เพียงพอต่อการดำรงชีวิต เหล่านี้จึงเป็นเงื่อนไขที่ผลักดันกลุ่มเด็กให้ต้องออกจากบ้านเข้ามาใช้ชีวิตเร่ร่อนในตัวเมือง และเมื่อเด็กเข้ามาเผชิญชีวิตในเมือง ทำให้เด็กต้องอยู่รอดด้วยการหาเงินและดำเนินชีวิตท่ามกลางความเสี่ยง เช่น การขายยาเสพติด ลักขโมยของ ขายบริการทางเพศ ขอด่าน เป็นต้น ซึ่งวิถีชีวิตเหล่านี้เด็กได้สร้างกระบวนการเรียนรู้และปรับตัวเพื่อการมีชีวิตรอดขึ้นมาใหม่จากกลุ่มเพื่อนที่เป็นเด็กเร่ร่อนด้วยกัน รวมถึงกลุ่มรุ่นพี่และสังคมนอกบ้าน และอาจแสดงท่าทีออกมาในลักษณะต่อต้านหรือก้าวร้าวเพื่อปกป้องตนเอง การเผชิญกับปัญหาและสถานการณ์เหล่านี้ เด็กส่วนใหญ่จะได้รับผลกระทบจากปัญหาต่อเนื่อง ตัวอย่างเช่น เมื่อเด็กลักขโมยของ ใช้ยาเสพติด หรือขายยาเสพติด จะนำไปสู่การถูกจับเข้าสู่คุกเด็ก เรียนรู้และสั่งสมประสบการณ์จากภายในคุก หลังจากออกจากคุกอาจกลับไปสู่วงจรการใช้ชีวิตแบบเดิมซึ่งนำไปสู่การกลายเป็นอาชญากรในอนาคต นอกจากนี้ยังพบการทับซ้อนของปัญหาในตัวเด็กเร่ร่อนแต่ละคน เช่น การไม่ได้รับการศึกษา ไม่มีหลักฐานส่วนบุคคล ไม่มีสัญชาติ สุขภาพร่างกายทรุดโทรม โรคติดต่อทางเพศสัมพันธ์ ถูกแสวงหาประโยชน์ทางเพศและถูกล่วงละเมิดทางเพศอีกด้วย

3.2 ชีวิตบนความเสี่ยงต่อการติดเชื้อเอชไอวี

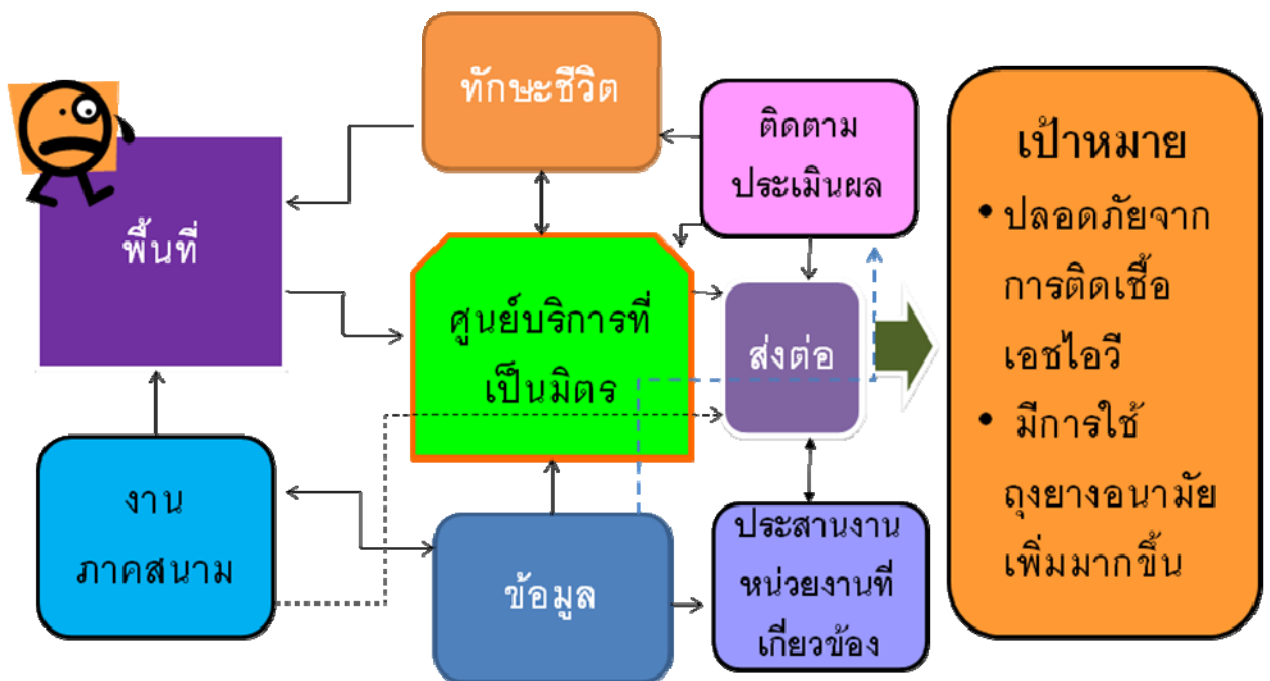
ในช่วงแรกของการทำงานนั้น พบว่ากลุ่มเด็กเยาวชนเร่ร่อนส่วนใหญ่ ยังไม่รู้ว่าโรคเอดส์คืออะไร ติดต่อกันได้อย่างไร และรวมถึงการมีทัศนคติต่อถุงยางอนามัยแบบผิด ๆ เช่น การที่เยาวชนชายจะมองว่าคนพกถุงยางอนามัยเป็นโรคจิตหรือไม่อยากจะใช้ถุงยางอนามัยเพราะไม่เป็นธรรมชาติ ส่วนกลุ่มเด็กผู้หญิงชาติพันธุ์³ จะอายุมากที่จะพูดเรื่องเพศกับผู้ชายและไม่กล้าสัมพันธ์กับถุงยางอนามัย และพฤติกรรมความเสี่ยงทางเพศของกลุ่มเด็กเยาวชนเร่ร่อน คือ การขายบริการทางเพศ ซึ่งเมื่อพวกเขาขาดความรู้ความเข้าใจที่ถูกต้องจึงขาดความตระหนักที่จะป้องกันตัวเอง นอกจากนี้ยังพบความสัมพันธ์เชิงอำนาจ ระหว่างผู้ซื้อบริการที่มีเงิน สามารถเป็นผู้กำหนดได้ว่าจะใช้ถุงยางอนามัยหรือไม่ใช้ก็ได้ ดังเช่นเด็กวัยรุ่นบอกว่า “แขกบางคนจะเพิ่มเงินให้ถ้าไม่ใช้ถุงยางอนามัย”

นอกจากนี้ยังพบความเสี่ยงต่อการติดเชื้อเอชไอวีที่เกี่ยวข้องกับเพศภาวะ (ความเป็นหญิงชาย) อีกด้วย เช่น กลุ่มเยาวชนผู้ชายกับผู้หญิงที่เป็นแฟนกัน มักจะไม่พูดคุยกันเรื่องการใช้ถุงยางอนามัยเมื่อ

³ กลุ่มเด็ก/เยาวชนเร่ร่อน จะพบทั้งกลุ่มที่เป็นเด็กไทยพื้นราบ และกลุ่มเด็กชาติพันธุ์บนพื้นที่สูง เช่น อาข่า มูเซอ ไทใหญ่ โดยกลุ่มเด็กเร่ร่อนที่เป็นชาติพันธุ์ส่วนใหญ่จะไม่มีเอกสารประจำตัว ไม่มีสัญชาติ จึงทำให้ขาดทางเลือกในการหารายได้ ดังนั้นจึงทำให้เมื่อเข้าสู่วัยรุ่นเด็กจะอายุที่ต้องขายดอกไม้หรือขอเงิน และส่วนใหญ่จะปรับตัวเองเข้าสู่การขายบริการทางเพศทางเพศชายและหญิง

จะมีเพศสัมพันธ์ โดยเด็กผู้หญิงคิดว่า การใช้ถุงยางอนามัยเป็นเรื่องของผู้ชายที่ต้องใช้ เมื่อผู้ชายไม่ใช้ ผู้หญิงก็ไม่กล้าที่จะพูดหรือตอรองหรือยืนยันให้ผู้ชายใช้ถุงยางอนามัย เป็นต้น อีกเหตุผลหนึ่งที่สะท้อน วิธีคิดของกลุ่มเด็กวัยรุ่นที่ใช้ชีวิตเร่ร่อนทั้งชายและหญิง คือ มักจะบอกว่า “เป็นแฟนกันไว้ใจ ไม่ต้องใช้ ถุงยาง” หรือ “ถ้าใช้ถุงยาง เตียวแฟนจะคิดว่าเราไม่ไว้ใจเขา” ในขณะที่มีจำนวนวัยรุ่นที่เร่ร่อนจำนวนมาก มีเพศสัมพันธ์กับคนมากกว่าหนึ่งคน เช่น จะมีเพศสัมพันธ์ทั้งกับแฟนและกับแขกที่ขายบริการด้วย ในช่วงเวลาเดียวกัน

แผนภาพที่ 2 กระบวนการทำงานป้องกันโรคเอดส์

ส่วนที่ 4

กระบวนการทำงานป้องกันโรคเอดส์กับกลุ่มเด็กวัยรุ่นเร่ร่อน

จากวิถีชีวิตและสภาพปัญหาของกลุ่มเด็กเยาวชนเร่ร่อน ที่มีความหลากหลายและซับซ้อนเกินกว่าที่จะใช้แนวทางการแก้ไขปัญหาดังกล่าวด้วยวิธีการเชิงเดี่ยว หรือใช้วิธีการใดวิธีการหนึ่งแต่เพียงอย่างเดียว ดังนั้นการมองปัญหาที่เชื่อมโยงกับกระบวนการทำงานเพื่อพัฒนากับกลุ่มเด็กเยาวชนกลุ่มนี้ จึงจำเป็นต้องใช้กระบวนการพัฒนาที่เชื่อมโยงกัน ทั้งในส่วนวิธีการทำงานและการเชื่อมสัมพันธ์กับหน่วยงานต่างๆ ที่เกี่ยวข้องเพื่อช่วยให้เด็กและเยาวชนเร่ร่อนเข้าถึงบริการต่าง ๆ เพื่อคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้นอีกด้วย ดังเช่น แผนภาพที่ 2 นั้น คนทำงานทั้งภาครัฐและองค์กรเอกชนจำเป็นต้องเปลี่ยนวิธีคิด คือ ต้องเป็นการทำงานในเชิงรุกเข้าไปถึงตัวเด็ก และเน้นการเข้าไปสร้างความสัมพันธ์ทางบวกกับเด็ก เพื่อให้เด็กมีความไว้วางใจและเชื่อใจด้วย เพราะว่า เบื้องหลังชีวิตของเด็กเร่ร่อนเกือบทั้งหมดนั้น ปวดร้าวมาจากชีวิตที่แตกสลายของครอบครัวตนเอง กระทั่งบางคนถูกทำร้ายร่างกายและจิตใจมาก่อน และเมื่อพวกเขาได้ออกมาใช้ชีวิตภายนอกบ้าน กลับถูกตอกย้ำให้พวกเขาต้องหาทางอยู่รอดให้ได้ด้วยตัวเอง ดังนั้นการทำงานกับเด็กเยาวชนเร่ร่อนทั้งกระบวนการนั้น จำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องใช้ “การทำงานที่เป็นมิตร”

หากพิจารณาดูกระบวนการทำงานเพื่อป้องกันโรคเอดส์ในกลุ่มเด็กเยาวชนเร่ร่อน ตามแผนภาพที่ 2 นั้น เริ่มตั้งแต่งานภาคสนามที่จะเข้าไปสร้างความสัมพันธ์ที่ดีกับเด็ก จากนั้นจะส่งต่อหรือชักชวนให้เด็กได้เข้าไปสู่ศูนย์บริการที่เป็นมิตร โดยศูนย์จะพยายามปรับเปลี่ยนพฤติกรรม ผ่านกระบวนการให้บริการเด็กในด้านต่าง ๆ ที่จำเป็นสำหรับเด็ก เช่น ด้านสุขภาพอนามัย ที่พักอาศัยชั่วคราว การศึกษาพื้นฐาน เพื่อสร้างความไว้วางใจไปสู่การใช้กิจกรรมการฝึกทักษะชีวิตเป็นเครื่องมือในการช่วยกระตุ้นความคิดและการฝึกทักษะของเด็กเยาวชน ให้เกิดการปรับพฤติกรรม การสร้างทักษะที่ช่วยป้องกันตัวเองจากการติดเชื้อเอชไอวีและความเสี่ยงต่าง ๆ นอกจากนี้จะมีการสนับสนุนถุงยางอนามัยฟรี ให้สำหรับกลุ่มเด็กวัยรุ่นเพื่อใช้ในการป้องกันตัวเองเมื่อมีเพศสัมพันธ์ ขณะเดียวกันนั้น การทำงานจะต้องกระตุ้นเด็กเยาวชนเพื่อให้เกิดการพัฒนาในด้านอื่น ๆ ร่วมด้วย ตามความพร้อมหรือระดับของแต่ละคน เช่น การสนับสนุนให้เด็กได้มีหลักฐานประจำตัว ให้เด็กได้รับการศึกษาทั้งในและนอกระบบโรงเรียน ส่งต่อเด็กให้มีที่พักอาศัยที่ปลอดภัยเพื่อลดโอกาสเสี่ยงต่อการติดเชื้อเอชไอวีที่เกี่ยวข้องกับวิถีชีวิตเร่ร่อน โดยการประสานความร่วมมือกับหน่วยงานที่เป็นเครือข่าย รวมถึงการส่งเสริมให้เด็กวัยรุ่นได้มีงานทำ เพื่อหลุดพ้นจากการใช้ชีวิตอยู่ในพื้นที่ และการลดโอกาสการหารายได้เพื่อความอยู่รอดที่เสี่ยงต่อการติดเชื้อเอชไอวี (การขายบริการทางเพศ) โดยกระบวนการทั้งหมดนี้จะเป็นการทำงานผ่านการสร้างและพัฒนาแกนนำเยาวชนที่เคยเป็นเด็กเร่ร่อนมาก่อนอีกด้วย เพราะภายใต้ความเชื่อที่ว่า **“ไม่มีใครรู้จักกลุ่มพวกเขาดี เท่ากับพวกเขาด้วยตนเอง”** ซึ่งรายละเอียดของการทำงานแต่ละด้านนั้นจะได้กล่าวในหัวข้อถัดไป

4.1 การทำงานที่เป็นมิตรกับเด็ก

ดังที่กล่าวมาแล้วว่าแนวคิดหลักของการทำงานกับเด็กเยาวชนเร่ร่อนนั้นก็คือ “การสร้างความเป็นมิตร” ในทุกกระบวนการทำงาน ซึ่งก่อนอื่นจะขออภิปรายเกี่ยวกับคำว่า “ความเป็นมิตร” เสียก่อนว่าหมายถึงอะไร ?

จากการสรุปบทเรียน⁴ ที่ผ่านมานั้น เรามีเห็นร่วมกันว่า “ความเป็นมิตร” ก็คือ “ทัศนคติ” “ท่าทาง ทางที” และ “คำพูด” ของทีมงานทุกคน ที่แสดงออกกับเด็ก ถึงความเป็นมิตร ซึ่งจะนำไปสู่

- การสร้างความสัมพันธ์อันดีระหว่างเด็กกับคนทำงาน
- การจูงใจให้เด็กเข้าร่วมกิจกรรมต่าง ๆ ด้วยความสมัครใจและรู้สึกดี

ถึงแม้ว่าในบางครั้ง เราจะพบว่า... เด็กเยาวชนเร่ร่อนนั้นจะมีพฤติกรรมที่ก้าวร้าว ใช้ความรุนแรง ตีรันจิ้งจอกทำให้เราเกิดความโกรธ... แต่ถ้าเราเปลี่ยนมุมมองความคิดของเราเอง โดยคิดถึงเบื้องหลังชีวิตของเด็กเยาวชนแต่ละคน... ซึ่งอาจเคยถูกทอดทิ้ง ปล่อยปละละเลย ไม่มีคนสนใจ ขาดความรัก บางครั้งถูกดูต่ำ ทูบตี ใช้ความรุนแรงและอื่น ๆ ก็จะทำให้เราเข้าใจเด็กเยาวชนกลุ่มนี้เพิ่มมากขึ้น อันจะส่งผลทำให้เราได้ปรับเปลี่ยนท่าทาง/ท่าที คำพูดที่ได้แสดงออกกับเด็กเยาวชนให้มีความเป็นมิตรเพิ่มมากยิ่งขึ้นอีกด้วย

มุมมองการบริการที่เป็นมิตรที่ดำเนินการโดยมูลนิธิฯ ไม่ได้จำกัดแค่การเป็นมิตรในการให้บริการ ณ ศูนย์บริการ แต่ความเป็นมิตรเริ่มตั้งแต่ตัวเจ้าหน้าที่ และแกนนำเยาวชนในการทำงาน ภาคสนาม จนถึงการให้บริการต่าง ๆ ณ ศูนย์บริการ

ศูนย์บริการเป็นส่วนหนึ่งของการบริการที่เป็นมิตร เป็นเสมือนจุดรองรับเด็กและเยาวชนกลุ่มเป้าหมายให้เข้าร่วมกิจกรรม และได้รับบริการในขอบเขตที่กว้างขวางกว่าการบริการและการดำเนินกิจกรรมในงานภาคสนาม

⁴ สรุปบทเรียนการทำงานในที่นี้ เป็นการถอดบทเรียนกระบวนการทำงานป้องกันโรคเอดส์ในกลุ่มเด็กและเยาวชนเร่ร่อน จากประสบการณ์ทำงานจริงของทีมงานโครงการ ซึ่งประกอบด้วย เจ้าหน้าที่ เยาวชนแกนนำ ที่มีส่วนร่วมกับการดำเนินงานโครงการตั้งแต่เริ่มต้น โดยได้มีการนำมาสรุปรวบรวมเป็นเอกสาร ทั้งนี้การสรุปบทเรียนชิ้นนี้อาจจะมีความแตกต่างจากประสบการณ์ของพื้นที่อื่นก็เป็นไปได้

การทำงานภาคสนามทำให้เกิดความไว้วางใจในตัวเจ้าหน้าที่และแกนนำเยาวชน และเป็นกิจกรรมกระตุ้น รวมถึงการส่งต่อให้เด็กและเยาวชนกลุ่มเป้าหมายได้รับการบริการ เช่นการให้คำปรึกษา การติดตามการรักษาพยาบาล การร่วมกิจกรรมการอบรมต่างๆ การรับดูยางอนามัย รวมถึงเป็นจุดส่งต่อให้เด็กและเยาวชนเข้าถึงบริการอื่นๆ เช่นการศึกษา บริการรักษาพยาบาล เช่นการรักษาโรคติดต่อทางเพศสัมพันธ์ เป็นต้น

ดังนั้นการบริการที่เป็นมิตรที่ดำเนินการโดยมูลนิธิฯ จะทำในลักษณะเครือข่าย เริ่มต้นจากงานภาคสนาม ส่งต่อมายังศูนย์บริการเพื่อรับบริการและการอบรมต่างๆ รวมถึงการส่งต่อไปยังบริการอื่นๆ ที่ดำเนินการโดยภาครัฐและเอกชนในพื้นที่เพื่อให้เด็กและเยาวชนเข้าถึงบริการการศึกษา บริการด้านสุขภาพ สิทธิเด็ก- สัตว์ชาติ สถานะบุคคล การปกป้องคุ้มครองจากการถูกล่วงละเมิด ฯลฯ ได้อย่างครอบคลุม

การเป็นมิตรในการให้บริการยังรวมถึงการวางแผนการทำงานที่สอดคล้องกับวิถีชีวิตของแกนนำเยาวชนกลุ่มเป้าหมายมากกว่าความสะดวกของเจ้าหน้าที่และแกนนำเยาวชน ตัวอย่างเช่น สถานที่ตั้งของศูนย์บริการอยู่ในทำเลที่เข้าถึงได้สะดวกของเด็กและเยาวชนกลุ่มเป้าหมาย เวลาเปิด-ปิดของศูนย์บริการที่เปิดทุกวันยกเว้นวันพฤหัสบดี ระหว่างเวลา 9.30 – 18.00 น. เยาวชนมาใช้บริการและร่วมกิจกรรมตามความสมัครใจและความสนใจของตัวเองตามข้อมูลที่ได้รับว่าศูนย์บริการมีบริการอะไรบ้าง เด็กและเยาวชนสามารถเข้ามาอาบน้ำ นอนพัก ดูทีวี หรือการอบรมที่จัดขึ้น การทำงานภาคสนามก็จัดให้สอดคล้องกับวิถีชีวิตของกลุ่มเป้าหมายเช่นกันโดยเจ้าหน้าที่และแกนนำเยาวชนที่ผ่านการฝึกอบรมเรื่องงานภาคสนาม ทำงานเชิงรุกตรงไปยังเด็กและเยาวชนกลุ่มเป้าหมายในพื้นที่เป้าหมายจุดต่างๆ ในเมืองเชียงใหม่ เช่นลานท่าแพ รวมถึงชุมชนต่างๆ ที่เด็กและเยาวชนกลุ่มเป้าหมายอาศัยอยู่ เวลาการลงพื้นที่จะขึ้นกับลักษณะการใช้ชีวิตของกลุ่มเป้าหมายโดยเฉพาะการออกมารวมตัวทำงานหรือหารายได้ในแต่ละพื้นที่ เช่น ระหว่างเวลา 19.00 น. – 22.00 น. บริเวณถนนลอยเคราะห์ เป็นต้น

โดยสามารถสรุปลักษณะการบริการที่เป็นมิตรของมูลนิธิฯ 3 ด้านคือ 1) ด้านคุณลักษณะของศูนย์บริการ 2) คุณลักษณะของเจ้าหน้าที่และแกนนำ และ 3) คุณลักษณะการบริหารจัดการและการออกแบบกิจกรรม/โครงการ โดยในการสรุปเป็นคุณลักษณะนี้สรุปจากคุณลักษณะที่รวบรวมจากการทบทวนวรรณกรรมและการตรวจสอบและปรับหรือเพิ่มเติมประเด็นจากการสัมภาษณ์และรวบรวมข้อมูลจากเด็กและเยาวชนกลุ่มเป้าหมายที่เข้าถึงและกลุ่มที่เข้ามาใช้บริการ ณ ศูนย์บริการ

- คุณลักษณะของศูนย์บริการฯ

1. ให้บริการในช่วงเวลาที่สะดวกสำหรับกลุ่มเป้าหมาย รวมถึงยืดหยุ่นเวลาเปิดปิดตามสถานการณ์และสภาพปัญหาของกลุ่มเป้าหมายที่มาใช้บริการ
2. ตั้งอยู่ในทำเลที่กลุ่มเป้าหมายเข้าถึงบริการได้ง่าย
3. มีพื้นที่เพียงพอ ไม่คับแคบเกินไป สามารถเอื้อความเป็นส่วนตัวได้

4. ชุมชนรอบข้างไม่มีการแสดงทัศนคติและท่าทีที่มีอคติต่อกลุ่มเป้าหมาย ซึ่งกรณีของมูลนิธิฯ ได้มีการสร้างความเข้าใจกับชุมชนรอบข้างตั้งแต่มาเปิดศูนย์บริการ
- คุณลักษณะของเจ้าหน้าที่และแกนนำ
    1. เริ่มต้นด้วยการสร้างความไว้วางใจตั้งแต่เริ่มรู้จักในการทำงานภาคสนาม
    2. ไม่มีอคติต่อพฤติกรรมทางเพศของเยาวชน ไม่ตัดสินพฤติกรรมเยาวชนไม่ว่าจะเป็นพฤติกรรมทางเพศ พฤติกรรมเสี่ยงอื่นๆ เช่นการใช้ยาเสพติด เป็นต้น
    3. รักษาความเป็นส่วนตัวและความลับของเยาวชนที่มาใช้บริการ
    4. มีเวลาให้เยาวชนแต่ละคนที่มาใช้บริการอย่างพอเพียง รวมถึงการพูดคุยร่วมค้นหาปัญหาของกลุ่มเป้าหมาย การให้ข้อมูลที่ครอบคลุมเพื่อสนับสนุนการตัดสินใจต่อสถานการณ์ของกลุ่มเป้าหมายด้วยตัวเอง และการประสานส่งต่อเด็กและเยาวชนไปยังบริการอื่นๆ ตามสถานการณ์ สภาพปัญหาและการตัดสินใจร่วมกับเด็กและเยาวชนกลุ่มเป้าหมาย
    5. มีเยาวชนเป็นสมาชิกของกลุ่มเป้าหมายคอยให้คำปรึกษาแบบเพื่อน
  - คุณลักษณะของการบริหารจัดการและการออกแบบโครงการ
    1. เยาวชนกลุ่มเป้าหมายมีส่วนร่วมในการออกแบบและบริหารจัดการ ตั้งแต่การให้ข้อมูลให้ข้อเสนอแนะต่อรูปแบบและเวลาการจัดกิจกรรม การมีส่วนร่วมของแกนนำเยาวชนในการดำเนินกิจกรรม เป็นต้น
    2. ให้การต้อนรับและให้บริการโดยไม่จำกัดเพศภาวะของเยาวชนกลุ่มเป้าหมาย
    3. มีกิจกรรมการเรียนรู้แบบกลุ่มย่อยสำหรับเยาวชนกลุ่มเป้าหมาย
    4. กลุ่มเป้าหมายไม่จำเป็นต้องร่วมกิจกรรมใดกิจกรรมหนึ่งทันทีเมื่อมาใช้บริการที่ศูนย์บริการ กลุ่มเป้าหมายเลือกเข้าร่วมกิจกรรมได้ตามความพร้อม ความสนใจของตน นอกเหนือจากกรณีที่คุ้นชินแล้วได้รับการสนับสนุน/กระตุ้นจากเจ้าหน้าที่และแกนนำ เช่นเยาวชนที่มีพฤติกรรมเสี่ยงทางเพศ - ไม่ใช่ถุงยางอนามัยเมื่อมีเพศสัมพันธ์ก็จะได้รับการสนับสนุนให้เข้าร่วมกิจกรรมการอบรมทักษะชีวิตเพื่อป้องกันโรคเอดส์
    5. มีบริการส่งต่อที่จำเป็น รวมถึงคลินิก ร้านขายยา ศูนย์กามโรค โรงพยาบาล โรงเรียน ฯลฯ
    6. มีการสนับสนุนค่าใช้จ่ายที่จำเป็นให้กับกลุ่มเป้าหมาย โดยพิจารณาเป็นรายกรณีและความจำเป็น
    7. มีการสนับสนุนถุงยางอนามัย การให้คำปรึกษาไม่เฉพาะเรื่องโรคเอดส์ แต่รวมไปถึงเรื่องที่เกี่ยวข้องกับชีวิตของเขา เช่นปัญหาครอบครัว การศึกษา การเข้าถึงบริการสุขภาพ สัญชาติ สถานะบุคคล เป็นต้น

4.2 งานภาคสนาม : Outreach Work

การทำงานภาคสนามนั้น

“เป็นการเข้าไปถึงกลุ่มเด็ก/เยาวชนในพื้นที่ ที่พวกเขาใช้ชีวิต รวมกลุ่มกัน”

- “การเข้าถึง” อาจมองได้ 2 นัยยะ คือ ในด้าน **“พื้นที่ทางกายภาพ”** และ **“พื้นที่ทางด้านจิตใจ”**
- **“พื้นที่ทางกายภาพ”** คือ การเข้าไปให้ถึงพื้นที่ที่เด็กเยาวชนได้ใช้ชีวิต รวมกลุ่ม พักอาศัย สถานที่เที่ยว และอื่น ๆ
- **“พื้นที่ทางด้านจิตใจ”** คือ การเข้าถึงจิตใจของเด็กเยาวชน ให้พวกเขา รู้สึกยอมรับคนทำงาน ผ่านกระบวนการที่เป็นมิตร เป็นเพื่อน ก่อให้เกิดความไว้วางใจระหว่างตัวคนทำงานกับเด็กเยาวชน

เพื่อให้สามารถเข้าใจถึงวิถีชีวิต... ความเสี่ยง...สภาพปัญหา...ความต้องการของเด็กเยาวชนแต่ละคน และเกิดความสัมพันธ์ที่ดีกับเด็ก นอกจากนี้กระบวนการทำงานภาคสนามจะช่วยในการเก็บรวบรวมข้อมูลดังกล่าว เพื่อนำไปสู่การออกแบบแผนการทำงาน ออกแบบการพัฒนาคู่มือการจัดกิจกรรมเพื่อพัฒนากลุ่มเด็กเยาวชนที่เหมาะสมกับเด็กเยาวชนแต่ละกลุ่ม/แต่ละพื้นที่ต่อไป

การเข้าถึงเด็กและเยาวชนเร่ร่อนทั้ง 2 นัยยะทั้งพื้นที่ทางกายภาพและพื้นที่ทางด้านจิตใจนั้น เรายังสามารถนำไปใช้กับทุกกระบวนการทำงานอีกด้วย

โดยการทำงานภาคสนามนั้น จะเป็นการร่วมมือกันระหว่างเจ้าหน้าที่และเยาวชนแกนนำ เพราะส่วนใหญแกนนำจะใช้ชีวิตอยู่ในพื้นที่อยู่แล้ว จึงจะทราบถึงสถานการณ์ สภาพปัญหา พฤติกรรมเสี่ยงต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นกับกลุ่มเด็กกลุ่มหนึ่ง กลุ่มเพื่อน ๆ ได้เป็นอย่างดี แต่บางครั้งจะไม่สามารถให้คำแนะนำหรือช่วยเหลือเด็กได้ จึงจำเป็นต้องอาศัยประสบการณ์จากเจ้าหน้าที่ในการให้คำแนะนำร่วมด้วย

ถึงแม้ว่า ในเป้าหมายของการทำงานของเรา คือ การป้องกันโรคเอดส์กับกลุ่มเด็กและเยาวชน แต่ทั้งนี้ในการทำงานจำเป็นจะต้องคำนึงถึง การตอบสนองต่อปัญหาและสภาพวิถีชีวิตด้านอื่น ๆ ของกลุ่มเด็กและเยาวชนร่วมกันด้วย เพราะตามที่กล่าวไว้แล้วว่า ปัญหาของกลุ่มเด็กเยาวชนเร่ร่อนนั้นมีความสัมพันธ์และซับซ้อนอยู่ในตัวของเด็กเยาวชนแต่ละคน⁵ แต่ละกลุ่ม และที่สำคัญนั้นที่ทีมงานจะต้องมีการวิเคระห์คิดต่อการทำงานทำความเข้าใจกับปัญหาและการทำงานที่เชื่อมโยงสัมพันธ์กันอย่างสม่ำเสมอ

⁵ ดูเพิ่มเติมที่ แผนภาพที่ 1 วิเคราะห์สภาพปัญหาของเด็กและเยาวชน

งานภาคสนาม ทำอะไรบ้าง ? และบทเรียนของการทำงานภาคสนาม ที่ได้แลกเปลี่ยนและสรุปจากประสบการณ์ในการทำงานกับเด็กเยาวชนเร่ร่อนที่ผ่านมา สามารถอธิบายได้ตามตารางต่อไปนี้

งานภาคสนามทำอะไรบ้าง ?	บทเรียน : การทำงานภาคสนาม
<ul style="list-style-type: none"> ● สร้างความสัมพันธ์กับเด็ก เยี่ยมเด็ก ติดตามสังเกตเหตุการณ์ เช่น วิถีชีวิต พฤติกรรมเสี่ยง ผู้ที่เข้ามาเกี่ยวข้องกับเด็กทั้งด้านบวกและลบ ● การเก็บรวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับวิถีชีวิต สภาพปัญหา ความต้องการของเด็กแต่ละคน แต่ละกลุ่ม ● ประเมินสภาพปัญหา/ความต้องการเด็กเบื้องต้น ● ให้การดูแลช่วยเหลือด้านสุขภาพเบื้องต้น เช่น ให้ยารักษาโรคพื้นฐาน พาไปโรงพยาบาล ศูนย์กามโรค และอื่น ๆ ● ให้ความช่วยเหลือ ส่งต่อไปยังศูนย์บริการ บ้านพักฉุกเฉิน ● ให้ข้อมูลข่าวสาร เรื่องสุขภาพ ความเสี่ยง การป้องกันตัวเอง โรคเอดส์ การใช้ถุงยางอนามัยที่ถูกต้อง ● การให้คำปรึกษาเบื้องต้น ● แจกถุงยางอนามัยกับกลุ่มเด็กเร่ร่อนที่เป็นวัยรุ่น 	<ul style="list-style-type: none"> ● เมื่อพบเด็กครั้งแรกไม่ควรซักถามอะไรมาก จะทำให้เด็กกลัวและไม่ไว้วางใจ ● ไม่ให้เงินกับเด็ก เพราะเด็กจะเคยชินกับการขอเราเป็นประจำ ● ยังไม่ควรเชื่อคำพูดของเด็กทุกเรื่อง แต่ควรรับฟังเด็กไว้ก่อน (ไม่ควรปฏิเสธที่จะรับฟังเด็ก) ● สร้างความเป็นมิตรกับเด็ก เช่น พูดคุยเป็นกันเอง เอาขนมให้ พาไปทานข้าว ● การช่วยเหลือในด้านการดูแลสุขภาพอนามัยให้เด็กนั้น จะช่วยทำให้เด็กรู้สึกอบอุ่น และเกิดความไว้วางใจเราได้ง่ายขึ้น และ เมื่อพวกเขามีปัญหา ก็จะกล้าเข้ามาขอคำปรึกษา ● คนทำงาน/แกนนำเพศเดียวกัน/เป็นคนชาติพันธุ์เดียวกันในการพูดคุยกับเด็กที่ต้องการคำปรึกษาในเรื่องส่วนตัว ● ไม่ควรแสดงตัวกับเด็กว่ามาจากหน่วยงาน เพราะเด็กบางคนกลัว หรือเข้าใจผิดว่ามาจากสถานพินิจ ซึ่งเด็กบางคนอาจเคยกระทำความผิดมาก่อน ● ไม่ควรให้ความหวัง หรือให้สัญญากับเด็กโดยที่เราทำไม่ได้ เพราะจะทำให้เด็กตั้งความคาดหวังและเสียความรู้สึกเมื่อไม่ได้รับตามที่คาดหวังไว้ ● การให้คำแนะนำปรึกษาไม่ควรเป็นการสอนเด็ก แต่ควรเป็นการให้ข้อมูลและสร้างความเข้าใจที่ถูกต้อง และช่วยให้เด็กคิดหาทางเลือกในการแก้ไขปัญหา ● การลงพื้นที่ควรมีการสังเกตวิถีชีวิต/พฤติกรรมของแต่ละคน เพื่อช่วยให้เกิดความเข้าใจ และนำมาออกแบบกิจกรรมเพื่อตอบสนองกับปัญหา ความเสี่ยงและความต้องการที่เหมาะสมกับเด็กแต่ละพื้นที่

งานภาคสนามทำอะไรบ้าง ?	บทเรียน : การทำงานภาคสนาม
	<ul style="list-style-type: none"> ● งานลงพื้นที่นั้นเป็นโอกาสที่จะสามารถสอดแทรก ข้อมูลความรู้ ความเข้าใจที่เกี่ยวข้องได้เป็นอย่างดี เช่น การป้องกันตนเองจากความเสี่ยงต่อโรคเอดส์ ● การแจกถุงยางควรจะมีการแนะนำวิธีการสวม ถุงยางอนามัยที่ถูกต้องวิธีควบคู่กันไปด้วย

4.3 ศูนย์บริการที่เป็นมิตร : Drop-In Center

“ศูนย์บริการ” เป็นงานที่เชื่อมต่อกับ “งานภาคสนาม”

ซึ่ง “ศูนย์บริการ” จึงเป็นเหมือน “บ้านเปิด” หมายถึง บ้านที่เปิดกว้างให้เด็กเยาวชนร่าร้อนทุกคนได้สามารถเข้ามาใช้บริการหรือพักผ่อนได้ตามความต้องการ ทั้งนี้บ้านเปิดจะมีความยืดหยุ่นในด้านเวลาในการเปิดปิด ที่สอดคล้องกับวิถีชีวิตหรือความต้องการของเด็กเป็นสำคัญ

ความจำเป็นของการเปิดศูนย์บริการนั้น เพราะว่า “เด็กร่าร้อน” ส่วนใหญ่ไม่มีที่พึ่งพิง และไม่ยอมใช้ชีวิตในที่ “กักกัน”

“ศูนย์บริการ” จึงเป็นเสมือน “บ้านหลังที่สอง” ที่ให้เด็กได้พักผ่อนด้วยความรู้สึกที่ดี ดังนั้น ศูนย์บริการจะไม่กักขังเด็กให้อยู่อาศัยเป็นหลักแหล่ง แต่จะใช้บรรยากาศที่เป็นมิตรในการสร้างความรู้สึกที่ดีกับเด็ก เพื่อให้เด็กค่อย ๆ ได้มีโอกาสปรับตัวเองสู่การเข้าสู่ ... บ้านพื้นฟู... โรงเรียน... ฝึกฝนอาชีพ... และ อื่น ๆ ตามที่เด็กต้องการ ขณะเดียวกันควรมีการสร้างกิจกรรมต่าง ๆ เพื่อช่วยลดความเสี่ยงเช่น การป้องกันการติดเชื้อเอชไอวีสำหรับเด็กและเยาวชนไปพร้อม ๆ กันด้วย

“ที่ตั้ง” ของศูนย์บริการที่เป็นมิตร ควรจะใกล้กับแหล่งการใช้ชีวิตของเด็กและเยาวชนร่าร้อนที่เด็กเยาวชนสามารถเข้ามาให้บริการได้อย่างสะดวกด้วย

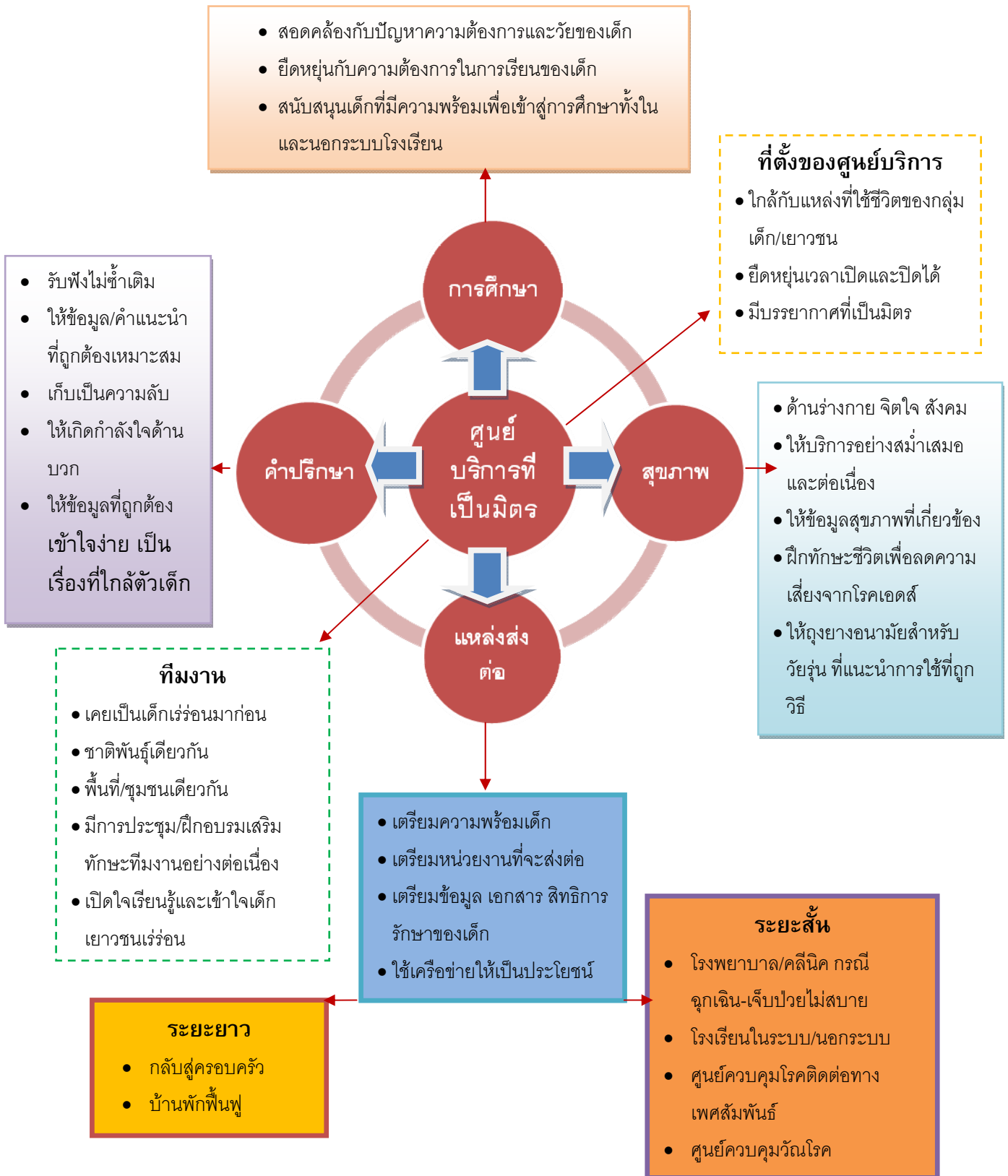
ลักษณะของงานบริการภายในศูนย์บริการที่เป็นมิตร สำหรับเด็กเยาวชนร่าร้อนและบทเรียนของการทำงานศูนย์บริการ สามารถสรุปได้ตามตารางด้านล่างนี้คือ

การบริการที่จัดให้กับเด็กเยาวชนภายในศูนย์บริการ	บทเรียนของการทำงานศูนย์ให้บริการที่เป็นมิตร
<ul style="list-style-type: none"> ● จัดการศึกษาให้สามารถอ่านออกเขียนได้ ● งานดูแลและส่งเสริม 	<ul style="list-style-type: none"> ● รูปแบบของการจัดการศึกษาภายในศูนย์บริการนั้น เป็นการศึกษาที่สอดคล้องกับความพร้อมและความต้องการของเด็ก และคำนึงถึงการที่เด็กจะสามารถนำไปปรับใช้จริง

การบริการที่จัดให้กับเด็กเยาวชน ภายในศูนย์บริการ	บทเรียนของการทำงานศูนย์ให้บริการที่เป็นมิตร
<p>สุขภาพอนามัยขั้นพื้นฐาน</p> <ul style="list-style-type: none"> ● ให้ที่พักอาศัยชั่วคราว ● ให้คำปรึกษาเบื้องต้นเกี่ยวกับชีวิตความเป็นอยู่ การศึกษา การตรวจเลือด โรคทางเพศสัมพันธ์ และอื่น ๆ ● ฝึกอบรมเด็ก/เยาวชนในเรื่องการป้องกันตัวเองจากความเสี่ยงต่อโรคเอดส์ โดยใช้กระบวนการฝึกทักษะชีวิต ● ส่งต่อหน่วยงานและสถานบริการสุขภาพเพื่อให้ได้รับบริการที่ต่อเนื่อง ● ติดตามประสานงานกับครอบครัวของเด็ก ● ช่วยติดตามหลักฐานและสนับสนุนให้เด็กได้รับสถานะบุคคล รวมถึงสิทธิในการรักษาพยาบาล การศึกษา ● ประสานงานกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับการช่วยเหลือ ให้บริการและพัฒนาเด็กในระยะยาว ● ให้ถุงยางอนามัยฟรีสำหรับกลุ่มวัยรุ่น และแนะนำวิธีการใช้ที่ถูกต้อง 	<p>ในชีวิตประจำวัน เช่น การอ่านออกเขียนได้ ความรู้ด้านสุขภาพอนามัย โรคเอดส์ เอกสารส่วนตัว สถานะบุคคล เป็นต้น</p> <ul style="list-style-type: none"> ● การดูแลสุขภาพเด็กอย่างเป็นมิตรและสม่ำเสมอ จะมีส่วนสำคัญที่ทำให้สุขภาพเด็กดีขึ้น และอีกด้านหนึ่งเป็นการช่วยสร้างความสัมพันธ์และความไว้วางใจระหว่างคนทำงานกับเด็กเยาวชนควบคู่กันไปด้วย ● ที่ตั้งของศูนย์ให้บริการและเวลาการเปิดปิด ควรสะดวกและยืดหยุ่นต่อการเข้าถึงของกลุ่มเด็ก/เยาวชนเร่ร่อน ● พื้นที่โดยรอบก่อให้เกิดความสบายใจที่จะมาใช้บริการ รวมถึงชุมชนรอบข้างไม่มีการแสดงทัศนคติ และทำที่ที่มีอคติต่อกลุ่มเด็กเยาวชน ● มีพื้นที่เพียงพอ ไม่คับแคบเกินไป สามารถเอื้อความเป็นส่วนตัวได้ ● การทำงานกับเด็กเยาวชนเร่ร่อน ควรมีบริการที่ตอบสนองต่อปัญหาและความต้องการของเด็ก เช่น ด้านสุขภาพ การให้คำปรึกษาเบื้องต้น การศึกษาพื้นฐาน การสร้างความตระหนักรู้ ควบคู่กับการฝึกทักษะเพื่อป้องกันโรคเอดส์ รวมถึงให้ถุงยางอนามัยกับเด็กเร่ร่อนที่เข้าสู่วัยรุ่น ● การจัดให้มีคนทำงานที่เป็นกลุ่มเดียวกับกลุ่มเป้าหมาย เช่น เยาวชนที่เคยเป็นเด็กเร่ร่อนมาก่อน คนที่เป็นชาติพันธุ์เดียวกัน พูดภาษาเดียวกัน คนในชุมชนเดียวกัน เป็นส่วนสำคัญในการให้บริการกับเด็ก เพราะสามารถเข้าใจพฤติกรรมของกลุ่มเด็กและสามารถช่วยแปล/สื่อสารกับกลุ่มเด็กที่พูดภาษาไทยไม่ได้ ● การประสานความร่วมมือที่ดีกับหน่วยงานอื่นนั้น มีส่วนสำคัญอย่างมาก ในการส่งต่อเพื่อให้เด็ก/เยาวชนได้รับการบริการ/ช่วยเหลือ/พัฒนาที่เหมาะสมตามความต้องการและสภาวะของเด็กและเยาวชนแต่ละคนต่อเนื่องจากศูนย์บริการทั้งในระยะสั้นและระยะยาว ● ทีมงานทุกคนควรสร้างความเป็นมิตรในทุกบริการที่จะให้กับเด็กเยาวชน

การบริการที่จัดให้กับเด็กเยาวชน ภายในศูนย์บริการ	บทเรียนของการทำงานศูนย์ให้บริการที่เป็นมิตร
	<ul style="list-style-type: none"> ● ไม่มีอคติต่อพฤติกรรมทางเพศของเยาวชน ไม่ตัดสินพฤติกรรมเยาวชนโดยเฉพาะพฤติกรรมที่ต่างจากพฤติกรรมหรือค่านิยมของตน ● มีการสนับสนุนค่าใช้จ่ายที่จำเป็นให้กับกลุ่มเด็กและเยาวชน โดยพิจารณาเป็นรายกรณีและความจำเป็น แต่ต้องระวังที่จะไม่เป็นการสงเคราะห์ทุกอย่าง แต่ควรเป็นการพัฒนาควบคู่ด้วย ● มีเวลาให้เยาวชนแต่ละคนที่มาใช้บริการอย่างพอเพียง รวมถึงการพูดคุยร่วมค้นหาปัญหากับกลุ่มเป้าหมาย การให้ข้อมูลที่ครอบคลุมเพื่อสนับสนุนการตัดสินใจต่อสถานการณ์ของกลุ่มเป้าหมายด้วยตัวเขาเอง ● จัดให้มีการสนับสนุนถุงยางอนามัย การให้คำปรึกษาไม่เฉพาะเรื่องโรคเอดส์ แต่รวมไปถึงเรื่องเกี่ยวกับชีวิตของเขา ● ในการส่งต่อเด็ก ควรมีการประเมินทั้งตัวเด็ก และหน่วยงานที่จะรองรับเด็กด้วยว่า เด็กมีความพร้อมหรือไม่? และหน่วยงานนั้นมีความเหมาะสมกับการรองรับเด็กหรือไม่ ● ควรมีการประชุมทีมงานอย่างสม่ำเสมอ เพื่อช่วยให้สามารถแก้ไขปัญหาและปรับปรุงการทำงานให้เหมาะสมอย่างรวดเร็ว ทันกับสภาพปัญหา/ความต้องการของเด็ก

แผนภาพที่ 3 แสดงกระบวนการทำงานของศูนย์บริการที่เป็นมิตร สำหรับเด็กเยาวชนเร่ร่อน

4.4 การพัฒนาศักยภาพแกนนำและเจ้าหน้าที่

เป้าหมายด้านศักยภาพที่ต้องการพัฒนาเจ้าหน้าที่และแกนนำจะแตกต่างกันตามความรับผิดชอบในภารกิจ/กิจกรรม

1. เจ้าหน้าที่โครงการจะเน้นการสร้างศักยภาพเสริมจากเดิมที่มีอยู่ โดยเน้นการพัฒนาทักษะการเป็นวิทยากรกระบวนการ เนื่องจากเจ้าหน้าที่ประจำของโครงการเคยเป็นเด็กเร่ร่อนและได้รับการพัฒนาตลอดระยะเวลามากกว่า 10 ปีในการทำงานภาคสนามและการให้บริการ ตลอดจนการให้กิจกรรมกลุ่มย่อย ส่วนเจ้าหน้าที่คนอื่นๆ เป็นกลุ่มชาติพันธุ์ที่เป็นกลุ่มเป้าหมายหลักของโครงการ ที่สามารถสื่อสารและดำเนินกิจกรรมโดยใช้ภาษาของชาติพันธุ์นั้นๆ
2. แกนนำเยาวชนได้รับการเลือกจากกลุ่มเด็กและเยาวชนเป้าหมายทั้งเด็กเร่ร่อนไทย และกลุ่มชาติพันธุ์ เพื่อส่งเสริมการสื่อสาร การสร้างความไว้วางใจและสนับสนุนกระบวนการทำงานกับเด็กและเยาวชนกลุ่มเป้าหมายอื่นๆ โดยเน้นการพัฒนาทักษะการสื่อสาร ประอบการใช้สื่อเรื่องการป้องกันโรคเอดส์ การทำงานภาคสนาม การส่งต่อเด็กและเยาวชนกลุ่มเป้าหมายไปยังบริการอื่นๆ เช่นโรงพยาบาล คลินิก เป็นต้น การเป็นพี่เลี้ยงในกระบวนการจัดกิจกรรมกลุ่มย่อย และการจัดค่ายอบรม เป็นต้น

ฝึกอบรมเจ้าหน้าที่และแกนนำเยาวชนให้มีสมรรถนะการนำกระบวนการและการเป็นพี่เลี้ยง สนับสนุนการทำกิจกรรมแก่เยาวชนในการจัดค่ายฝึกอบรมทักษะชีวิตกับเด็กและเยาวชนกลุ่มเป้าหมาย และการจัดกิจกรรมอบรมกลุ่มย่อยในพื้นที่และในศูนย์บริการ โดยได้ดำเนินการจัดทุกปีอย่างต่อเนื่อง โดยเน้นเจ้าหน้าที่และแกนนำเยาวชนกลุ่มเดิมและกลุ่มใหม่ โดยแกนนำเยาวชนกลุ่มใหม่เป็นกลุ่มที่คัดเลือกจากเยาวชนกลุ่มเป้าหมายที่เข้าร่วมกิจกรรมค่ายฯ ในปีแรกและการร่วมกิจกรรมในพื้นที่และที่จัดในศูนย์บริการ

ประเด็นหลักในการจัดการอบรมซึ่งจัดเป็นประจำในช่วง 2 ปีที่ผ่านมา เพื่อพัฒนาศักยภาพเจ้าหน้าที่แลแกนนำเยาวชน คือ

1. ทักษะการสื่อสารในงานภาคสนาม
2. กิจกรรมทักษะชีวิตเพื่อป้องกันโรคเอดส์
3. ทักษะการเป็นพี่เลี้ยงในกระบวนการกลุ่มย่อย
4. ทักษะการเป็นวิทยากรกระบวนการ

การเปลี่ยนแปลงตัวแกนนำเยาวชน หรือการที่แกนนำเยาวชนบางคนไม่สามารถทำงานได้อย่างต่อเนื่องหลังการอบรม เป็นสถานการณ์หนึ่งที่พบในช่วงระยะเวลาการดำเนินงาน การเปลี่ยนแปลงตัวแกนนำเยาวชนนั้นประกอบด้วยสาเหตุหลักๆ ทั้งสาเหตุด้านบวกและสาเหตุที่เป็นสถานการณ์ปัญหาของตัวเยาวชนเอง เช่น

- แกนนำเยาวชนมีงานทำในลักษณะงานประจำที่มีรายได้แน่นอน ทำให้ไม่สามารถมาช่วยงานในฐานะแกนนำได้อย่างต่อเนื่อง
- แกนนำเยาวชนบางคนสามารถกลับไปอยู่กับครอบครัว และหยุดชีวิตการเป็นเด็กและเยาวชนเร็ว
- แกนนำเยาวชนมีปัญหาเรื่องส่วนตัว เช่นนอกหัก หรือทะเลาะกับพ่อแม่ หรือย้ายไปทำงานในพื้นที่อื่น ทำให้ไม่สามารถทำงานในฐานะแกนนำเยาวชนได้อย่างต่อเนื่อง

จึงเป็นสถานการณ์ที่หลีกเลี่ยงไม่ได้ที่จะต้องมีการเลือก อบรม และพัฒนาแกนนำเยาวชนอย่างต่อเนื่องตลอดระยะเวลาการทำงาน

การคัดเลือกแกนนำเยาวชนนั้น เจ้าหน้าที่โครงการที่ดำเนินกิจกรรมในพื้นที่ที่จะคัดเลือกเยาวชนจากเยาวชนกลุ่มเป้าหมายโดยอาศัยเครือข่ายทางสังคมของเจ้าหน้าที่ แกนนำเยาวชนที่มีอยู่ และเครือข่ายทางสังคมของเยาวชนกลุ่มเป้าหมาย เพื่อเข้าสู่กระบวนการพัฒนาแกนนำเยาวชน โดยในการคัดเลือกนั้นจะคัดเลือกเยาวชนที่มีลักษณะหลักๆ ดังต่อไปนี้

- เป็นเยาวชนที่พักอาศัยหรืออยู่ในพื้นที่เป้าหมาย รวมทั้งมีเครือข่ายเพื่อนอยู่ในพื้นที่อื่น ๆ เช่นตัวเองอยู่ที่พื้นที่ทำแพ แต่มีกลุ่มเพื่อนอยู่ในพื้นที่หัวช้าง สวนหย่อม ในที่บาร์ซาร์ และมีข้อมูลสถานการณ์ของเด็กและเยาวชนกลุ่มเป้าหมายที่เชื่อมโยงกันระหว่างพื้นที่ หรือเป็นเยาวชนจากกลุ่มชาติพันธุ์เป้าหมาย ทำให้รู้สภาพปัญหาและสถานการณ์ของเด็กและเยาวชนที่เผชิญอยู่ได้
- เป็นที่ยอมรับของเพื่อนๆ ในพื้นที่ มีความสามารถในการพูดตามธรรมชาติที่โน้มน้าวเพื่อนได้ หรือพูดแล้วเพื่อนฟัง
- มีความสามารถในการแก้ปัญหาเฉพาะหน้า เช่นเวลาพบเด็กและเยาวชนทะเลาะกัน สามารถคลี่คลายสถานการณ์ได้ แก้สถานการณ์เฉพาะหน้าเวลาเพื่อนๆ หรือน้องๆ ได้รับความเจ็บให้สามารถได้รับการช่วยเหลือได้

นอกจากนั้นเครือข่ายทางสังคมของแกนนำเยาวชน จะถูกใช้ในการทำงานภาคสนามของแกนนำเยาวชนสำหรับการเข้าถึงเพื่อนๆ ของพวกเขา เพื่อเป็นช่องทางเข้าถึงกลุ่มเด็กและเยาวชนเป้าหมายให้พวกเขาเหล่านี้ได้รับข้อมูลที่ถูกต้อง ได้รับการส่งต่อไปยังบริการที่พวกเขาต้องการโดยเฉพาะบริการสุขภาพ และการได้รับการอบรมเรื่องทักษะชีวิตเพื่อป้องกันโรคเอดส์

- การติดตามหนุนเสริมในระหว่างการทำงาน การประชุมประจำอาทิตย์และประจำเดือนเพื่อแก้ไขปัญหาการทำงาน รวมถึงสถานการณ์ที่แกนนำเยาวชนรู้สึกยากลำบากในการพูดคุยเพื่อหาทางออกร่วมกันและกำหนดเป็นประเด็นสำหรับการฝึกเพิ่มเติม

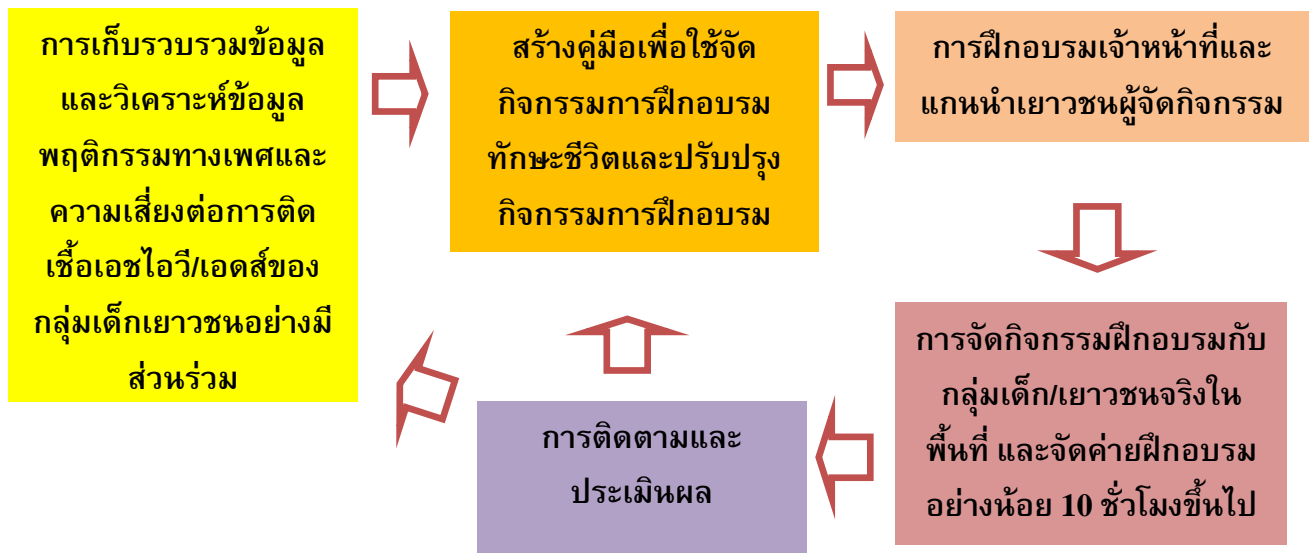
การมีส่วนร่วมของแกนนำเยาวชนในการดำเนินโครงการ โดยเฉพาะกลุ่มชาติพันธุ์ที่ส่วนใหญ่ยังอาศัยอยู่กับครอบครัวนั้น มูลนิธิฯ ไม่ประสบปัญหาเกี่ยวกับครอบครัวของแกนนำเยาวชนเหล่านี้ เนื่องจากเจ้าหน้าที่ได้ทำความเข้าใจและชี้แจงการมีส่วนร่วมของแกนนำเยาวชนตั้งแต่ก่อนการอบรม และการดำเนินกิจกรรมในพื้นที่เป็นระยะ นอกจากนั้นการที่มูลนิธิฯ มีการทำงานในพื้นที่และกับกลุ่มเป้าหมายดังกล่าวมานาน เด็กและเยาวชนกลุ่มเป้าหมายรวมทั้งครอบครัวของแกนนำเยาวชนเห็นการทำงานและความช่วยเหลือ การสนับสนุนที่ดำเนินการโดยมูลนิธิฯ อย่างเป็นรูปธรรม ทั้งด้านการศึกษา สุขภาพ และสัญชาติมาตลอดทำให้การยอมรับในขบวนการให้แกนนำเยาวชนเข้ามามีส่วนร่วมในการดำเนินกิจกรรม รวมถึงการเข้าไปทำงานกับเด็กและเยาวชนกลุ่มเป้าหมายคนอื่นๆ ในชุมชน

4.5 การฝึกทักษะชีวิตเพื่อป้องกันโรคเอดส์ : Life Skills Training

อภิปราย : ความหมายของ “ทักษะชีวิต” (Life Skills)

ในที่นี้ ขอนิยาม “ทักษะชีวิต” เฉพาะทักษะที่สำคัญและจำเป็นสำหรับการใช้เพื่อการป้องกันตัวเองจากโรคเอดส์ ซึ่งประกอบด้วย ทักษะหลัก คือ ทักษะในการคิดวิเคราะห์ คิดสร้างสรรค์ คิดหาทางเลือก การตัดสินใจที่เหมาะสม การสื่อสาร ยืนยันในตัวเอง การปฏิเสธต่อรอง การหลีกเลี่ยงจากการมีเพศสัมพันธ์ในขณะที่ยังไม่พร้อม หรือ การต่อรองโน้มน้าวให้ใช้ถุงยางอนามัยอย่างถูกวิธี โดยทักษะทั้งหมดนี้จะถูกเชื่อมโยงให้เข้ากับพฤติกรรม สถานการณ์ ความเสี่ยงต่อการติดเชื้อเอชไอวี ที่เกิดขึ้นจริงของกลุ่มเด็กเยาวชนเร่ร่อนด้วย โดยกระบวนการฝึกทักษะชีวิตสำหรับบทเรียนการทำงานโครงการนี้ ทีมงานได้ร่วมกันพัฒนารูปแบบการจัดกิจกรรมการฝึกทักษะชีวิตขึ้นมาใหม่ บนพื้นฐานของวิถีชีวิต พฤติกรรมเสี่ยงต่อการติดเชื้อเอชไอวี ของกลุ่มเด็กและเยาวชนเร่ร่อนภายในพื้นที่จริง ซึ่งมีกระบวนการดังนี้

กระบวนการสร้างกิจกรรมเพื่อใช้ฝึกอบรมทักษะชีวิตสำหรับเด็กเยาวชนเร่ร่อน

ตัวอย่างเนื้อหาของกิจกรรมการฝึกทักษะชีวิต ⁶		
ส่วนของข้อมูล (Information)	ส่วนของการปรับทัศนคติ/ ความคิดความเชื่อ (Attitude)	ส่วนของการฝึกทักษะ (Skills)
<ul style="list-style-type: none"> • โรคเอดส์ เชื้อเอชไอวีคืออะไร • ช่องทางการติดต่อของโรคเอดส์ • โรคติดต่อทางเพศสัมพันธ์ • วิธีการสวมถุงยางอนามัยอย่างถูกวิธี • สถานที่แจกถุงยางอนามัยและตรวจเลือด • การสื่อสาร 3 รูปแบบ⁷ 	<ul style="list-style-type: none"> • วงจรชีวิต • เป้าหมายในชีวิต • ดูจากรูปร่างภายนอก บอกไม่ได้ว่าใครติดเชื้อเอชไอวี • คู่ใหม่? ถ้าติดเชื้อเอชไอวี • เครือข่ายทางเพศแฟนและคู่รัก • ความคิดความเชื่อเกี่ยวกับการตรวจเลือด 	<ul style="list-style-type: none"> • คิดเชื่อมโยงการกระทำวันนี้มีผลต่อวันหน้า (กรณีพฤติกรรมเสี่ยงต่อโรคเอดส์) • การคิดหาทางเลือกและตัดสินใจที่เหมาะสม กรณีการมีเพศสัมพันธ์ที่ปลอดภัย • การต่อรอง ยืนยัน ปฏิเสธ โน้มน้าวให้คู่นอนใช้ถุงยางอนามัย

รูปแบบและวิธีการจัดกิจกรรมการฝึกอบรม
<p>1) เน้นการใช้กิจกรรมแบบมีส่วนร่วม ได้แก่</p> <ul style="list-style-type: none"> • การอภิปรายกลุ่ม (Group Discussion) เพื่อตรวจสอบและแลกเปลี่ยนความรู้ความเข้าใจ ความคิด ความเชื่อของเด็กและเยาวชนแต่ละคน • การทำแผนที่ชุมชน (Community Mapping) เพื่อค้นหาสภาพวิถีชีวิต แหล่งที่อยู่อาศัย ที่รวมกลุ่ม ที่เที่ยว ที่เกี่ยวข้องกับความเสี่ยงต่อการติดเชื้อเอชไอวี รวมถึงแหล่งที่เยาวชนได้รับถุงยางอนามัย • เกมส์ ถาม-ตอบ (Questions & Answers Games) เพื่อให้ข้อมูลข้อเท็จจริงที่ถูกต้องเกี่ยวกับโรคเอดส์ โรคติดต่อทางเพศสัมพันธ์ การใช้ถุงยางอนามัย และอื่น ๆ • ทดลองให้ทุกคนได้ปฏิบัติจริง (Practices) เช่น การฝึกสวมถุงยางอนามัยที่ถูกต้องวิธี ฝึกการพูดคุย ปฏิเสธ ตอรอง ยืนหยัดในตัวเอง • การแสดงบทบาทสมมติ (Role Play) เพื่อฝึกการโต้ตอบจากสถานการณ์ที่ถูกจำลองขึ้นให้ใกล้เคียงกับเหตุการณ์ที่อาจขึ้นในชีวิตจริง ที่เหมาะสมกับ

⁶ ได้เลือกมาเพียงบางส่วนสำหรับใช้เป็นตัวอย่างเท่านั้น ซึ่งเนื้อหาฉบับเต็มจะมีรายละเอียดของกระบวนการขั้นตอนของการฝึกอบรมอยู่ในคู่มือการฝึกทักษะชีวิตเพื่อป้องกันโรคเอดส์สำหรับกลุ่มเด็กและเยาวชนเร่ร่อน. มูลนิธิอาสาพัฒนาเด็กเชียงใหม่. 2553

⁷ การสื่อสาร 3 รูปแบบ ประกอบด้วย สื่อสารแบบก้าวร้าว ยินยอมแต่โดยดี และยืนหยัดในตนเอง ซึ่งรายละเอียดอยู่ในคู่มือการฝึกอบรม

รูปแบบและวิธีการจัดกิจกรรมการฝึกอบรม

วิถีชีวิตของกลุ่มเด็กเยาวชนเร่ร่อน

- การใช้รูปภาพ/การวาดภาพ (Pictures & Drawing) เพื่อใช้อธิบายข้อมูลให้เด็กเยาวชนได้เกิดความเข้าใจเพิ่มมากขึ้น และการวาดภาพช่วยให้เด็กที่เขียนหนังสือไม่ได้ สามารถที่จะสื่อสารความคิดความเข้าใจของตนเองออกมาเป็นรูปภาพ
- 2) การอภิปรายกลุ่มใหญ่ เปิดโอกาสให้ทุกคนได้มีส่วนร่วมในการอภิปรายแลกเปลี่ยนในความคิดของตนเอง และผู้นำกิจกรรมช่วยเสริมข้อมูลที่ถูกต้องเป็นช่วง ๆ ซึ่งจะเน้นการนำไปประยุกต์ใช้กับสถานการณ์ที่เกิดขึ้นในชีวิตจริง
  - 3) การสรุปกิจกรรม จะต้องไม่ใช้วิธีการบรรยายสรุปเองด้วยตัวของผู้นำกิจกรรมทั้งหมด แต่จะเป็นการสรุปแบบมีส่วนร่วม คือ การใช้วิธีการตั้งคำถามปลายเปิด เช่น ทำไม อย่างไร เพราะอะไรเพื่อกระตุ้นให้ผู้เข้าร่วมกิจกรรมเป็นผู้สะท้อนสิ่งที่ได้เรียนรู้จากกิจกรรม และผู้นำกิจกรรมจำเป็นต้องช่วยย้ำประเด็นหลักของแต่ละกิจกรรม

บทเรียนในการจัดกิจกรรมฝึกทักษะชีวิตเพื่อป้องกันโรคเอดส์

- การใช้กระบวนการจัดกิจกรรมแบบมีส่วนร่วม ทำให้กลุ่มเด็ก/เยาวชนได้เกิดกระบวนการคิดและได้ฝึกปฏิบัติจริง ส่งผลให้เกิดการนำไปปรับใช้จริงในชีวิตประจำวัน โดยเฉพาะการใช้ถุงยางอนามัยทุกครั้งที่มีเพศสัมพันธ์
- การฝึกอบรมและส่งเสริมบทบาทของกลุ่มเยาวชนแกนนำ ให้เป็นผู้นำกิจกรรมหรือช่วยกระตุ้นการพูดคุยกลุ่มย่อย จะทำให้แกนนำเกิดการขยายผลสู่การพูดคุยแนะนำกลุ่มเพื่อนได้จริงในพื้นที่
- การฝึกอบรมให้เด็ก/เยาวชน เกิดทักษะในการป้องกันตนเองจากโรคเอดส์ จะต้องฝึกอย่างต่อเนื่อง ไม่น้อยกว่าคนละ 10 ครั้ง หรือ 10 ชั่วโมงขึ้นไป ซึ่งถ้าหากฝึกอบรมเพียงครั้งเดียวและไม่มีการฝึกอบรมซ้ำ จะไม่เกิดผลต่อการปรับเปลี่ยนพฤติกรรม หรือเกิดการป้องกันตนเอง
- ควรมีการฝึกอบรมอย่างต่อเนื่องและผสมผสาน เช่น มีการผสมระหว่างกิจกรรมการจัดค่ายอบรมครบหลักสูตร ร่วมกับการจัดกิจกรรมเสริมเป็นครั้ง ๆ ภายหลังจากจบงานค่าย เพราะแต่ละรูปแบบจะมีดีและข้อจำกัดที่ต่างกัน กล่าวคือ การจัดค่ายจะสามารถทำให้เด็ก/เยาวชนเกิดการเรียนรู้อย่างต่อเนื่อง แต่หลังจากจบค่ายจะทำให้ลืมได้ ซึ่งจำเป็นต้องมีการจัดกิจกรรมเสริมเป็นรายครั้ง ครั้งละประมาณ 1 ชั่วโมง เพื่อเป็นการทวนซ้ำ
- การปรับรูปแบบหรือวิธีการจัดกิจกรรมจากคู่มือนั้น ผู้จัดควรคำนึงถึง ช่วงอายุ เพศ และพฤติกรรมเสี่ยงของกลุ่มเป้าหมาย และประเด็นสำคัญ คือ การปรับเปลี่ยนรูปแบบหรือ

บทเรียนในการจัดกิจกรรมฝึกทักษะชีวิตเพื่อป้องกันโรคเอดส์

วิธีการของแต่ละกิจกรรมนั้น จะต้องคำนึงถึงความสอดคล้องกับวัตถุประสงค์หลักของแต่ละกิจกรรมที่ระบุไว้ในคู่มือด้วย

4.6 การเก็บข้อมูลและการจัดทำฐานข้อมูลเด็กเยาวชน

ข้อมูลและการเก็บรวบรวมข้อมูลเด็กเยาวชน เป็นสิ่งสำคัญอย่างมากสำหรับการดำเนินงานโครงการ เพราะจะใช้ในการช่วยเหลือพัฒนาเด็ก ช่วยติดตามให้ความช่วยเหลือและติดตามผลการดำเนินกิจกรรม เช่น บันทึกและเก็บประวัติส่วนตัวของเด็ก รวมถึงเอกสารหลักฐานสำคัญต่าง ๆ ของเด็กเยาวชน จะช่วยในการส่งต่อเด็กไปยังหน่วยงานที่เกี่ยวข้องได้รวดเร็วขึ้น นอกจากนี้ การจัดเก็บระบบฐานข้อมูลเด็กเยาวชน ยังมีความสำคัญในการใช้ติดตามและประเมินผลโดยเฉพาะการติดตามการดำเนินกิจกรรมและการติดตามเด็กและเยาวชนเป็นรายบุคคลได้อีกด้วย เช่น ข้อมูลรายชื่อเด็กและเยาวชนที่เข้าร่วมกิจกรรมต่าง ๆ ของโครงการ ที่เชื่อมโยงถึงข้อมูลด้านพฤติกรรมทางเพศที่เสี่ยงต่อการติดเชื้อและการป้องกันตนเอง โดยข้อมูลจะต้องมีทั้งในเชิงปริมาณ เช่นจำนวนกิจกรรมที่เด็กและเยาวชนได้เข้าร่วม ประเภทบริการที่ได้รับ เป็นต้น ควบคู่กับเชิงคุณภาพ เช่นการเข้าถึงเด็กแต่ละคนของเจ้าหน้าที่และแกนนำเยาวชน ความก้าวหน้าและอุปสรรคในการให้บริการและการเข้าถึงบริการ เป็นต้น ซึ่งสามารถใช้ในการวิเคราะห์และประเมินผลถึงความสำเร็จของโครงการ และยังสามารถนำมาวิเคราะห์ถึงจุดบกพร่องของการดำเนินงานร่วมกันระหว่างทีมงาน ในระหว่างการทำงานในแต่ละช่วงเวลา เพื่อนำสู่การหาแนวทางการปรับปรุงวิธีการทำงานให้มีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้นอีกด้วย

ข้อมูลของเด็กเยาวชนอะไรบ้างที่ควรจัดเก็บ

บทเรียนในการจัดเก็บข้อมูลและการใช้ประโยชน์จากข้อมูล

ด้านวิธีการเก็บข้อมูล

- ควรเก็บข้อมูลกลุ่มเป้าหมายเป็นความลับ
- ควรเก็บรวบรวมข้อมูลให้ครบตามแบบฟอร์ม ซึ่งอาจไม่สามารถเก็บให้สมบูรณ์ได้เพียงครั้งเดียว แต่ควรใช้วิธีการเพิ่มเติมอย่างต่อเนื่อง
- ควรดูสภาพความพร้อมหรือสถานการณ์แวดล้อมของกลุ่มเป้าหมาย ในขณะที่กำลังทำการเก็บข้อมูล ซึ่งถ้าหากว่ากลุ่มเป้าหมายยังไม่พร้อมก็ควรเลื่อนการเก็บไปก่อน
- ผู้เก็บข้อมูลควรเป็นคนเพศเดียวกันกับเด็กกลุ่มเป้าหมาย เพราะข้อมูลบางเรื่องอาจไม่กล้าเปิดเผยกับเพศตรงข้าม เช่น เรื่องเพศ เป็นต้น
- ต้องมีการเพิ่มเติมและปรับปรุงข้อมูลให้ใหม่อย่างสม่ำเสมอ เช่น ที่อยู่ของครอบครัว เด็ก สภาพปัญหา ความต้องการ
- ต้องเป็นข้อมูลข้อเท็จจริง ไม่ใช่ข้อมูลที่เป็นเท็จ หรือข้อมูลที่ผู้เก็บคาดเดาเอาเอง

ด้านการใช้ประโยชน์จากข้อมูล :

- สามารถเข้าถึงข้อมูลได้ง่าย ในด้านการจัดเก็บ ถ้าหากจัดทำไว้ในระบบคอมพิวเตอร์นั้น ควรเป็นโปรแกรมฐานข้อมูลที่สามารถใช้งานง่าย แต่การพัฒนาฐานข้อมูลนั้นควรเป็นการพัฒนาร่วมกันระหว่างผู้ใช้ข้อมูลและผู้ที่ทำหน้าที่พัฒนาฐานข้อมูล ซึ่งฐานข้อมูลนี้ควรพัฒนาบนพื้นฐานของการใช้งานได้จริงตามวัตถุประสงค์ของผู้ใช้
- มีการนำข้อมูลมาวิเคราะห์และใช้ในการติดตามประเมินผล ตัวอย่างเช่น เด็ก/เยาวชนแต่ละคนได้ร่วมกิจกรรมกี่ครั้งและร่วมกิจกรรมอะไรบ้าง ซึ่งจำนวนครั้งและข้อมูลหรือทักษะที่ได้รับจากการเข้าร่วมกิจกรรมนั้นจะมีผลต่อการปรับเปลี่ยนพฤติกรรม และการป้องกันตนเองจากโรคเอดส์
- ฐานข้อมูลเด็กและเยาวชนเร่ร่อนที่เข้าร่วมกิจกรรมการฝึกทักษะชีวิตในแต่ละครั้งสามารถนำมาใช้วางแผนงานหรือปรับกระบวนการทำงานได้ เช่น ดูข้อมูลว่ามีเด็กเยาวชนคนไหนที่ร่วมกิจกรรมบ่อย หรือคนไหนที่ร่วมน้อย จะส่งผลต่อการดึงเด็กที่เข้าร่วมกิจกรรมน้อย มาเข้าร่วมกิจกรรมฝึกทักษะชีวิตให้ต่อเนื่องเพิ่มมากขึ้น
- การจัดเก็บประวัติเด็กเยาวชนเป็นรายกรณีที่ชัดเจน ทำให้ทราบถึง 1) สาเหตุการออกจากบ้าน ประวัติการใช้ชีวิตของเด็ก 2) สภาพปัญหาของเด็กในปัจจุบันที่ประสบ 3) การช่วยเหลือและทิศทางของเด็กต่อไปที่ทางโครงการควรส่งเสริม
- การช่วยจัดเก็บหลักฐานเอกสารของเด็ก เช่น ใบเกิด ใบทะเบียนบ้าน บัตรสถานะบุคคล และอื่น ๆ ทำให้เด็กได้รับการเก็บรักษาเอกสารสำคัญต่าง ๆ ที่เหมาะสม ซึ่งป้องกันการสูญหาย และสะดวกต่อการที่จะนำไปใช้ประโยชน์ในอนาคต เช่น เรียนต่อทำงาน ส่งต่อบ้านพักหรือการยื่นขอสถานะบุคคลรวมถึงสัญชาติ

บทเรียนในการจัดเก็บข้อมูลและการใช้ประโยชน์จากข้อมูล

- ฐานข้อมูลเด็กและเยาวชนที่เข้ามาใช้บริการในศูนย์ในแต่ละวัน ซึ่งประกอบด้วย ชื่อ-นามสกุล เพศ อายุ เชื้อชาติ สัญชาติ การศึกษา บริการที่ได้รับในแต่ละด้าน คือ ด้านการศึกษา สุขภาพ การศึกษา การให้คำปรึกษา ส่งต่อ และอื่นๆ ทำให้สามารถติดตามประเมินผลได้ว่า เด็กแต่ละคนได้รับบริการในด้านใดบ้าง มีความถี่บ่อยขนาดไหน และจำนวนเด็กที่ใช้บริการในศูนย์แต่ละวัน รวมถึงสรุปเป็นรายเดือน
- การนำข้อมูลที่ได้สรุปและวิเคราะห์มาใช้ประชุมพูดคุยแลกเปลี่ยนกันในที่ทำงาน (เจ้าหน้าที่และแกนนำ) เพื่อหาแนวทางการปรับปรุงการทำงานให้เหมาะสมกับกลุ่มเป้าหมายอย่างต่อเนื่อง

4.7 การพัฒนาเครื่องมือประเมินผลผลลัพธ์ของการจัดกระบวนการกับเด็กและเยาวชนเร่ร่อน

เป้าหมายการพัฒนาเครื่องมือประเมินผลผลลัพธ์ของการจัดกระบวนการนี้จัดทำขึ้นเพื่อให้เกิดกระบวนการประเมินผลที่เป็นส่วนหนึ่งของการดำเนินกิจกรรมของทางมูลนิธิฯ โดยได้แบ่งระยะการพัฒนาเป็นส่วนๆ ดังนี้

การพัฒนาในปีแรกของโครงการเน้นที่การพัฒนาเครื่องมือ (แบบสอบถาม) และกระบวนการพัฒนาศักยภาพของเจ้าหน้าที่และแกนนำให้เข้าใจความสำคัญของการประเมินผล และความสามารถในการสัมภาษณ์เด็กและเยาวชนกลุ่มเป้าหมาย โดยมีบทเรียนสำคัญของการพัฒนาในปีแรกคือ

บทเรียนสำคัญของการพัฒนาเครื่องมือและกระบวนการในปีแรก

- ร่างหัวข้อคำถามโดยแบ่งเป็นส่วนๆ และสอดคล้องกับเนื้อหา กิจกรรมในคู่มือการอบรม รวมถึงกิจกรรมที่ได้ดำเนินการอบรมจริง ดังนี้ 1) ข้อมูลทั่วไปของผู้ถูกสัมภาษณ์ 2) ข้อมูลเกี่ยวกับโรคเอดส์และโรคติดต่อทางเพศสัมพันธ์ 3) ถูยงอนามัยและความสามารถเกี่ยวกับการใช้ถูงยงอนามัย 4) การสื่อสารและอิทธิพลของเพื่อน/แฟน 5) การวางแผนชีวิตและการตัดสินใจ 6) พฤติกรรมทางเพศ
- ทดสอบแบบสอบถามกับกลุ่มเยาวชนแกนนำ พร้อมทั้งชี้แจงทำความเข้าใจกับเยาวชนแกนนำในประเด็นและความหมายของคำถามแต่ละข้อ พร้อมทั้งให้แกนนำเยาวชนฝึกสัมภาษณ์เด็กและเยาวชนกลุ่มเป้าหมาย ได้มีการปรับแบบสอบถามหลังจากที่แกนนำเยาวชนได้สัมภาษณ์เด็กและเยาวชนกลุ่มเป้าหมายไปแล้ว 10 คน
- เก็บรวบรวมข้อมูลกับเด็กและเยาวชนกลุ่มเป้าหมายก่อนเข้าร่วมงานค่ายทักษะชีวิต และ 1 เดือนหลังจากงานค่ายทักษะชีวิต

บทเรียนสำคัญของการพัฒนาเครื่องมือและกระบวนการในปีแรก

- ผลจากการรวบรวมข้อมูลพบจุดอ่อนหลายประการซึ่งได้นำมาปรับปรุงในกระบวนการรวบรวมข้อมูลในปีที่สองของการดำเนินโครงการคือ จุดอ่อนเรื่องการตรวจสอบข้อมูลในแบบสอบถามก่อนการลงรหัส การให้เด็กและเยาวชนบางคนกรอกแบบสอบถามเองแทนการสัมภาษณ์ เป็นต้น
- แม้ว่าการรวบรวมข้อมูลในครั้งแรกนี้ อาจไม่สมบูรณ์เหมือนการให้นักวิจัยเป็นผู้ดำเนินการ แต่กระบวนการที่ให้แกนนำเยาวชนและเจ้าหน้าที่ศูนย์บริการเป็นผู้สัมภาษณ์นี้เป็นกระบวนการที่ช่วยพัฒนาศักยภาพของแกนนำเยาวชนและเจ้าหน้าที่ศูนย์บริการในเรื่องการเก็บและรวบรวมข้อมูล รวมถึงเป็นเครื่องมือสำคัญที่ช่วยสร้างความตระหนักให้กับแกนนำเยาวชนและเจ้าหน้าที่ศูนย์บริการในเรื่องความสำคัญของการรวบรวมข้อมูลและการติดตามผลเพื่อนำผลที่ได้กลับมาใช้ในการปรับปรุงการดำเนินโครงการ
- แม้ว่าจะมีจุดอ่อนเรื่องความเชื่อถือได้ของข้อมูลแต่ผู้ดำเนินโครงการได้พบประเด็นสำคัญเกี่ยวกับผลการอบรมคือเด็กและเยาวชนที่ผ่านการอบรมจะมีความมั่นใจต่อการต่อรองและยืนยันการใช้ถุงยางอนามัยกับคู่ชั่วคราว แต่ยังคงขาดความมั่นใจในการใช้ถุงยางอนามัยกับคู่ประจำ ซึ่งประเด็นนี้ได้นำไปสู่การปรับกิจกรรมในคู่มือในการดำเนินกิจกรรมในปีที่ 2

ส่วนบทเรียนสำคัญของการพัฒนาในปีที่สองคือ

บทเรียนสำคัญของการพัฒนาเครื่องมือและกระบวนการในปีที่สอง

- นำผลที่ได้จากการวิเคราะห์ข้อมูลเบื้องต้นในปีแรกที่พบว่าเด็กและเยาวชนที่ได้เข้าร่วมกิจกรรมการฝึกทักษะชีวิตมากกว่า 10 ครั้ง จะมีความรู้ความเข้าใจเรื่องโรคเอดส์ที่ถูกต้อง และมีความตั้งใจที่จะใช้ถุงยางอนามัยเพิ่มมากขึ้น โดยเฉพาะกับกลุ่มลูกค้า(กรณีขายบริการทางเพศ) และกลุ่มที่คบชั่วคราวไม่จริงจัง และนำประเด็นที่ยังคงต้องปรับแก้ คือ กลุ่มเยาวชนที่เป็นแฟนกันจะยังไม่ได้ใช้ถุงยางอนามัย หรือมีการใช้แค่เป็นบางครั้งมาปรับกิจกรรมในปีที่สอง
- ปรับแบบสัมภาษณ์ใหม่ เพื่อให้ง่ายต่อความเข้าใจของผู้สัมภาษณ์ และเพิ่มเติมคำถามบางประเด็นที่มีส่วนสำคัญในการใช้ประเมนผล เช่น กรณีการใช้หรือไม่ใช้ถุงยางอนามัยกับแฟน
- ฝึกอบรมเยาวชนแกนนำที่จะเป็นผู้สัมภาษณ์กับกลุ่มเยาวชนก่อนและหลังการเข้าร่วมกิจกรรมการฝึกทักษะชีวิตเพื่อป้องกันโรคเอดส์ซ้ำ พร้อมการฝึกสัมภาษณ์ รวมทั้งการจัดทีมทำหน้าที่ตรวจสอบข้อมูลของแบบสอบถามในพื้นที่
- การสัมภาษณ์เด็กและเยาวชนคนเดียวกันก่อนและหลังการอบรม (ครบ 10 กิจกรรม) เป็นเรื่องที่ทำได้ยากเนื่องจากเด็กและเยาวชนมีการเคลื่อนย้ายบ่อยทำให้ติดตามคนเดิมได้ยาก รวมทั้งเด็กและเยาวชนบางคนย้ายออกจากพื้นที่ก่อนรับการอบรมครบ 10 กิจกรรม
- ได้มีการรวบรวมข้อมูลเพิ่มเติมจากเด็กและเยาวชนที่ไม่เคยเข้าร่วมกิจกรรมการอบรมเลย เพื่อนำผลที่ได้มาเปรียบเทียบกับกลุ่มเด็กและเยาวชนที่เข้าร่วมกิจกรรมครบทั้ง 10 กิจกรรม แต่ยังมี

บทเรียนสำคัญของการพัฒนาเครื่องมือและกระบวนการในปีที่สอง

ข้อจำกัดเรื่องระดับของความเกี่ยวข้องกับพฤติกรรมเสี่ยงทางเพศที่มีความแตกต่างกันสูง

- ผลการรวบรวมข้อมูลจากกระบวนการในปีที่สองจะนำเสนอความรู้ ทักษะและพฤติกรรมเสี่ยงทางเพศของเด็กและเยาวชนเร่ร่อนที่ไม่เคยเข้าร่วมกิจกรรม รวมถึงการนำเสนอเปรียบเทียบระหว่างกลุ่มที่เคยเข้าร่วมกิจกรรมและไม่เคยเข้าร่วมกิจกรรม โดยในการนำเสนอเปรียบเทียบนี้จะเปรียบเทียบเฉพาะเด็กและเยาวชนที่มีพฤติกรรมเสี่ยงทางเพศในระดับเดียวกันหรือใกล้เคียงกันเท่านั้น^๘

เนื่องจากการพัฒนาเครื่องมือและกระบวนการติดตามผลโดยใช้แบบสอบถามและเครื่องมือการประมวลผลทางสังคมศาสตร์เป็นทักษะที่ทีมงานต้องพึ่งพิงบุคลากรภายนอกองค์กรที่สูง จึงมีความเสี่ยงต่อการดำเนินการต่อเนื่องในระยะยาว ดังนั้นทีมงานของทางมูลนิธิฯ จึงได้มีแนวคิดที่จะพัฒนาการติดตามและประเมินผลผลลัพธ์ที่ได้จากการดำเนินการอบรมในเชิงคุณภาพ โดยการประยุกต์และพัฒนากระบวนการ Participatory Learning and Action มาใช้ในการประเมินผลในระยะต่อไป

^๘ การนำเสนอผลที่ได้จากการรวบรวมข้อมูลโดยใช้แบบสอบถามนี้จะเสนอในรายงานอื่นแยกจากการสรุปบทเรียนนี้